

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Микола Хвильовий: трагедія митця в
тоталітарній державі»**

Студентки 4 курсу, групи СОІ-41
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»

Павлюк Діани Василівни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Дрогомирецька Людмила Романівна

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

м. Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Життєвий і творчий шлях М. Хвильового.....	8
1.1. Становлення особистості і формування переконань.....	8
1.2. Літературно-мистецька діяльність М. Хвильового	14
Розділ 2. Микола Хвильовий – репрезентант національної свідомості покоління “розстріляного відродження”	26
2.1. Участь М. Хвильового в літературній дискусії 1925–1927 рр.:	26
2.2. Вплив сталінського тоталітаризму на творчість і долю митця.....	44
Розділ 3. Теоретико-методичні особливості висвітлення ролі історичної особи на уроках історії на прикладі постаті М. Хвильового	62
Висновки	73
Список використаних джерел	76
Додатки	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Микола Хвильовий – прозаїк, поет, публіцист, політичний діяч, ідейний натхненник гасла “Геть від Москви!”, посідає надзвичайно важливе місце в українському національному відродженні 20-30-х років ХХ ст. Як і багато інших літераторів, митець прийшов у літературу з активною громадянською позицією, з палким бажанням піднести українську літературу на світовий рівень. Багато його творів були створені під надзвичайним пресингом тогочасної політичної системи, але не зважаючи на це, у творчій спадщині М. Хвильового не тільки виявлялася неординарність його світогляду, але й проглядалася еволюція української національної ідеї.

Актуальність дослідження зумовлена нагальною потребою всебічного осмислення життєвого та творчого шляху Миколи Хвильового – постаті, чиє ім'я стало символом як найвищого злету української літератури 1920-х років, так і трагічного знищення її творців у 1930-х. Різноманітні, часто полярні оцінки особистості М. Хвильового, що лунали від радянських, зарубіжних та сучасних українських дослідників, підкреслюють складність і багатогранність його постаті. Від трактування його як марксиста, що випадково відхилився від ідейної лінії, до звинувачень у «буржуазному націоналізмі» та ідейному натхненні антирадянських настроїв, – спектр інтерпретацій вражає. Його псевдонім навіть дав назву цілій течії – «хвильовизм», що яскраво проявилася під час літературної дискусії 1925-1928 років. Ця дискусія, розпочавшись як суто літературна, набула політичного забарвлення, актуалізувавши питання цивілізаційного вибору України – орієнтації на Європу чи Москву. Отже, для об'єктивного розуміння складного історичного поступу українського народу у 20-30-х роках ХХ століття та формування його національної свідомості є надзвичайно важливим ґрунтовно оцінити роль М. Хвильового в громадсько-культурному житті України.

З методичної точки зору, вивчення постаті Миколи Хвильового у шкільному курсі історії України має значний потенціал для формування в учнів основи почуття особистої та національної гідності, суспільних ідеалів та активних громадянських позицій. Аналіз його творчості та життєвого шляху

сприяє розвитку критичного мислення, здатності до історичної емпатії та розуміння складних взаємозв'язків між культурою, політикою та суспільством. Розгляд його трагічної долі є важливим елементом виховання усвідомлення цінності свободи слова та неприпустимості тоталітарних методів впливу на культуру. Таким чином, дослідження постаті Миколи Хвильового є не лише важливим для поглиблення історичних знань, але й має значне **практичне значення для методики навчання історії**, сприяючи формуванню ключових компетентностей учнів та їхньої національної самоідентифікації.

Об'єктом дослідження є життя та творчість Миколи Григоровича Хвильового та процес вивчення його постаті у шкільному курсі історії.

Предметом дослідження є життєпис і літературно-мистецька діяльність Миколи Хвильового; особливості висвітлення ролі митця в культурному житті України у шкільному курсі історії; методичні підходи до вивчення постаті Миколи Хвильового, спрямовані на формування ціннісних орієнтацій учнів та розуміння трагізму епохи.

Мета дослідження полягає у висвітленні життєвого і творчого шляху Миколи Хвильового у контексті суспільно-політичного і культурного життя в Україні, виробленні методики формування уявлень про митця на уроках історії у школі.

Згідно із поставленою метою роботи виділено такі **завдання**:

- вивчити життєпис і творчий шлях Миколи Хвильового, проаналізувати становлення його особистості та формування переконань письменника;
- дослідити літературно-мистецьку діяльність Миколи Хвильового, висвітлити його участь у літературній дискусії 1925-1927 рр.;
- визначити вплив сталінського тоталітаризму на творчість і долю митця;
- проаналізувати феномен Миколи Хвильового як репрезанта національної свідомості покоління “розстріляного відродження”;
- охарактеризувати теоретико-методичні особливості висвітлення ролі історичної особи на уроках історії в школі на прикладі постаті М. Хвильового.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1893–1933 рр., тобто час, на який припадає життя та літературна діяльність Миколи Хвильового

Територіальні межі визначені місцем народження, навчання, проживання та діяльності М. Хвильового на території Української соціалістичної радянської республіки.

Стан наукової розробки. Вивчення будь-якої наукової теми неможливе без залучення значної кількості джерелознавчого та історіографічного матеріалу. Дослідження постаті Миколи Хвильового, його творчості та життєвої долі стало предметом уваги багатьох дослідників, що відображено у різноманітній літературі, яка була використана при підготовці дипломного дослідження.

Джерельну базу дипломної роботи складають фонди електронного архіву визвольних змагань [1-5]. У них можна знайти листування М. Хвильового з колегами по письменницькій спільноті, офіційні документи, пов'язані з його арештом та репресіями. Ці документи допомагають уявити повніше картину того, як саме тоталітарна держава ставилася до Миколи Хвильового та його творчості. Частину документів і матеріалів, що стосуються літературно-мистецького життя в Україні 20-30-х рр. ХХ ст. і постаті М. Хвильового, зокрема, опубліковано у збірках документів та матеріалів та хрестоматійних виданнях з історії України [6- 9].

Вагомий внесок у вивчення постаті Миколи Хвильового та його ролі в українському відродженні 20-х років ХХ ст. вніс О. Білецький. Його праця "Про прозу 1925 року" містить роздуми автора про вплив літературних течій того періоду на творчість Миколи Хвильового. Автор досліджує трагедію митця як наслідок його конфлікту з тоталітарною державою [13]. Монографія О. Білецького "Трагедія Миколи Хвильового" присвячена безпосередньо творчості Хвильового і його участі у літературному процесі того часу [14]. Біографічні відомості та інформація про літературну діяльність М. Хвильового знайшли відображення у працях Ю. Коваліва [24, 25], О. Ткаченка [44, 45]. Творчості М. Хвильового присвячені розвідки М. Чиркова [49, 50], В. Чубара [51], Ю. Шереха [54, 55].

Драматичний конфлікт між Хвильовим та тоталітарною системою, що призвів до його трагічної загибелі розкривають праці Ю. Лавріненка [29,30], Ю. Шаповала [52], Ю. Шевельова [53], Я. Юринця [57].

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження загальнонаукові методи пізнання - аналіз і синтез. Дослідження ґрунтується на принципах об'єктивності та історизму. Для розв'язання поставлених завдань використано проблемно- та структурно-аналітичний, системно-структурний, описовий та порівняльно-історичний методи дослідження. Дослідження ґрунтується на системному підході, який полягає в комплексному дослідженні великих і складних систем дослідження, їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин.

Наукова новизна. У даній науковій роботі здійснено дослідження впливу тоталітарної держави на життя і творчість Миколи Хвильового, проаналізовано літературно-мистецьку діяльність письменника. Наукова новизна дипломної роботи полягає в тому, що авторкою зроблена спроба напрацювання певних методичних рекомендацій щодо висвітлення ролі Миколи Хвильового в літературно-мистецькому житті України 1920-1930-х рр. на уроках історії у школі.

Практичне значення одержаних результатів зумовлюється його актуальністю та науковою новизною. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями української літератури та історії для поглибленого вивчення творчості Миколи Хвильового та доби «Розстріляного відродження» в старшій школі. Детальний аналіз життєвого шляху та творчості письменника в контексті тоталітарної держави сприятиме кращому розумінню учнями складних літературних явищ та історичних процесів. Розроблені методичні рекомендації щодо вивчення творчості М. Хвильового можуть бути застосовані для активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій. Запропоновані підходи, такі як аналіз першоджерел, дискусії, проблемні питання та творчі завдання, допоможуть учням глибше усвідомити трагедію митця та уроки історії.

Структура роботи. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом та складається із вступу, трьох розділів, підрозділів, висновків, списку використаних джерел (77 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

1.1. Становлення особистості і формування переконань

Формування життєвого шляху Миколи Хвильового є досить неодноманітним та цікавим явищем. Справжнє ім'я митця – Микола Фітільов – зринає лише в біографічних відомостях, у дужках поряд зі знаменитим псевдонімом. Мало хто знає, що до того, як стати Хвильовим, письменник змінив кілька іменувань, але навіть у ранніх публікаціях не використовував батьківського прізвища.

Фітільов Микола Григорович (див. додаток А) народився першого грудня, або ж тринадцятого, якщо за новим календарем, 1893 року в селі Тростянці, Охтирського повіту на Харківщині. Батьки Хвильового були сільськими вчителями. Батько – Григорій Олексійович – вихідець із збіднілого дворянського роду мав певне російське походження. За свої опозиційні настрої та певну нелегальну діяльність Григорій Фітільов був виключений із Харківського університету і це змусило піти вчителювати на село. Вчителював у с.Тростянці на Харківщині.

Саме там він зустрів свою майбутню дружину Єлизавету – доньку Івана Івановича Тарасенка, бухгалтера маєтків Кеніга, такого собі власника дуже великих гуралень. На початку 90-х років XIX ст. молоді люди одружилися і невдовзі у них народився син Микола. Після народження первістка у родині Фітільових народилося ще четверо дітей: донька Євгенія, син Олександр і ще дві доньки – Людмила та Валентина. Після народження дітей у родину прийшла важка матеріальна скрута, бо вчительської зарплатні не вистачало для утримання такої великої родини. Сам батько Хвильового переймався цією проблемою надзвичайно мало. Він багато часу проводив за риболовлею та полюванням, пізніше до цього додалися химерний характер та сильна пристрасть до алкоголю. У результаті саме це з часом призвело їхню родину до роз'єднання [15, с. 12].

Батьки розлучилися, коли Миколі було десять років. У 1904 р. мати Єлизавета Іванівна забрала дітей і вони переїхали на хутір Зубівка до її сестри,

одруженої з дрібним поміщиком Смаковським. Там мати отримала посаду вчительки, після чого покинула дім своєї сестри.

Таким чином, з дванадцяти років Микола Фітільов зростав без опіки батька. Окрім матері, про хлопчика дбали двоє родичів по маминій лінії. Саме у цих родичів Микола мав доступ до їхніх хороших бібліотек. В них він зміг перечитувати класичну російську та західноєвропейську літературу. Певною мірою відправним пунктом у його життєвому і творчому шляху стало ознайомлення з “Кобзарем” Тараса Шевченка та творами інших українських літераторів. Згодом сестра Миколи згадувала, що будучи підлітком він знав напам’ять досить багато поезій Шевченка, а також вірші інших українських поетів. Фактично це уся інформація, яку вдалося віднайти в наукових працях щодо раннього дитинства Миколи Хвильового [15, с. 63].

Плутаними, суперечливими і дуже обмеженими також є відомості про те, де навчався майбутній літературний діяч М.Хвильовий. Деякі дослідники та біографи вказують, що після початкової школи Микола Хвильовий отримував освіту самотужки. Правда, тут не все так однозначно. Беручи до уваги спогади двоюрідної сестри та деяких товаришів юнацьких років Миколи Хвильового, треба відзначити, що початкову школу він закінчив у с. Калантаєві, після чого пішов до вищої початкової школи в місті Красний Кут. Чому саме юнак продовжив навчання в Красному Куті, невідомі. Дослідник О. Ган це пояснює матеріальною скрутою у родині. Родичі матері Смаковський та Савич постійно опікувались Миколою і очевидно оплачували його навчання [16, с. 63].

До Красного Кута хлопчика перевели, очевидно, тому, що там, у ремісничій школі, працював його батько Григорій Олексійович. Ця оставина сприяла покращенню контактів з батьком. Разом з ним Микола часто ходив на полювання, саме від того часу у Хвильового з’явилась любов до мисливства і ця пристрасть залишилась з ним протягом всього життя.

В подальшому, з допомогою дядька Смаковського, М.Хвильовий вступив до Богодухівської гімназії. Там він навчався до п’ятого класу. А потім, із не до кінця зрозумілих причин, хлопця виключили з гімназії. Є свідчення, причиною

відрахування Миколи з Богодухівської гімназії стали його активні зв'язки із певною нелегальною групою соціалістів-революціонерів, поширення в середовищі шкільної та робітничої молоді нелегальної протидержавної літератури, а також –зухвальство та неслухняність перед гімназійною адміністрацією. Імперська русифікаційна атмосфера, що була в гімназії, сприяла протидії такій молоді.

Також відомо, що внутрішня проукраїнська атмосфера родини Миколи Фітільова вже з дитячих років вплинула на його свідомість. І до Богодухівської гімназії Микола прийшов з уже опозиційним та критичним настроєм.

Після виключення із гімназії Микола повернувся до матері на хутір Дем'янівку. Тоді юнак влаштувався на роботу писарем Рублівської волосної управи. Саме із цієї події його біографії розпочався новий період у житті Миколи Фітільова, про який вже є багато інформації зі спогадів вчителів та волосного. За свідченнями вчителя Шигимага, виконуючи обов'язки писаря у Рублівській волосній управі, Микола досить багато читав. Роботу поєднував із навчанням, самостійно опановуючи гімназійні підручники, та ще й брав активну участь у драматичному гуртку, заснованому вчителями та дітьми місцевої інтелігенції.

Цей драматичний гурток ставив в більшості випадків українські побутові драми: “Невольник”, “Дай серцю волю, заведе в неволю”, “Наталка Полтавка”. В драмгуртку Микола відзначався надзвичайним драматичним талантом. Навіть вже в цей час він виробляв в собі глибоку національну свідомість [17, с. 27].

На початку 1916 р. Микола Фітільов переїхав до Богодухова. Хоч точної причини переїзду Миколи немає, існує припущення, що працюючи писарем, він планував все-таки закінчити Богодухівську гімназію. Навесні 1916 р. Микола Фітільов екстерном склав гімназійні іспити. Ймовірно, що перед цим певний вплив на гімназійну адміністрацію здійснили його родичі: Смаковський або Савич. За спогадами вчителя гімназії Шигимаги, Фітільов зупинився на проживання тоді у домі Савичів.

Складання екстерном гімназійних іспитів було в той час поширеною практикою для дітей з бідніших соціальних верств. Так само в подальшому поступили і найближчі друзі Миколи Фітільова.

Можливо, саме це й стало причиною того, що у майбутньому більшість героїв великої кількості творів Хвильового - молоді люди з гімназійною освітою. Особливістю цього є, що всі вони ніби вистрибнули з гімназійних штанців. Саме такий тип людини доби революції Микола полюбляв та й знав найкраще.

Отримавши все ж таки гімназійний диплом, або атестат зрілості, восени 1916 р. юнак добровільно пішов до війська. Щодо військової служби Миколи Фітільова також є суперечлива інформація, отримана зі спогадів сучасників тих подій. Один із спогадів вказує, що Микола був мобілізований під час Першої світової війни і декілька років перебував на фронті.

Як було вказано вище, Хвильовий пішов добровільно у військо навесні 1916 р. Проте вчитель Шигимага надає абсолютно нову та, ймовірно, правдивішу версію. За його словами, Хвильовий до осені 1916 р. проживав у Богодухові. Тоді звичайно, виникає питання: яким чином хлопець зміг довгий час уникати мобілізації? Проте насправді це досить просто. Адже, Микола був найстаршим серед своїх неповнолітніх братів і сестер, а з 1914 р. на теренах Російської імперії діяв закон, який звільняв від військової служби юнаків з багатодітних родин, які були єдиними працездатними у своїх сім'ях [27, с. 67].

1916 рік видався важким. Довга і затяжна війна, великі людські втрати змусили царський уряд скасувати мобілізаційні привілеї для вищезазначених категорій призовників. Це змусило Миколу йти до армії. Проте, для попередження примусової мобілізації було вирішено підтягнути освітній стан до рівня гімназійного і вже після цього на добровільних засадах піти до війська. В грудні 1916 р. він зі своєю частиною проходив військову підготовку в місті Чугуєві, відправлення на фронт мало відбутись не швидше березня 1917 р. А вже восени 1917 р. Микола перебував на рідному хуторі Дем'янівка.

Після жовтневого перевороту Хвильовий повернувся на Слобожанщину і продовжив бурлакувати – працював вантажником на залізничній станції,

двірником у готелі, санітаром на заводі, робітником канцелярії, тощо. Відстоюючи незалежність України брав участь у антигетьманському повстанні на боці Української Центральної Ради, а потім разом із братом організував невідконтрольний загін.

Вишкіл в окопах війни, громадянська війна сформували в ньому переконаного більшовика. На чолі повстанського загону у 1918 р. він воював на Харківщині проти гетьманців, німців, дроздовців, армії УНР. “Три роки походів, голодування, справжнього пекла, який я описати ніяк не ризикну, три роки – голгофи в квадраті на далеких полях Галичини, у Карпатах, у Румунії”, - так писав про ці роки Микола Хвильовий [49].

Дуже мало інформації збереглося про те, чим займався М. Фітільов, повернувшись додому, у Дем’янівку. Проте відомо, що тут він розгорнув широку, культурно-національну та організаційну працю між селянством та місцевою русифікованою інтелігенцією. Микола взявся організовувати українські національно-культурні осередки “Просвіти” та розробляти вже для них широкі плани праці. Саме М. Фітільов проводив активну просвітницьку роботу, відкриваючи молоді українську історію, культуру, літературу та ідею державності [25, с. 106].

З початком 1918 р. Микола знову повернувся до Богодухова. На час гетьманського перевороту в Києві він працював у канцелярії повітової управи. Варто зауважити, що в той час у Богодухові повітовим старостою був його дядько Смаковський. Наприкінці літа 1918 р., коли каральні загони широко розгортали свою роботу і почалися арешти української інтелігенції, Микола залишив Богодухів і повернувся знову у Дем’янівку. Там він почав брати активну участь в організації повстання проти гетьмана П.Скоропадського. Юнак не тільки проводив агітаційну роботу, закликаючи місцеве населення підтримати повстання, але й став організатором і керівником великого повстанського загону, який власне потім зміг захопити Богодухів.

Надзвичайно важливо зауважити, що в кінці 1918 – на початку 1919 року розпочався власне ідеологічний злам у політичній свідомості Фітільова. Це було

спричинено його глибоким розчаруванням у діях та можливостях Української Народної Республіки. На той час багато молодих українських революційних інтелігентів приймали ліві політичні позиції, підтримуючи гасла соціальної рівності; вбачали порятунок ідеї української свободи і державності власне на шляхах інтернаціонального комунізму. Микола Фітільов також проходив таку ж болючу еволюцію, проте офіційно до такої течії не належав. Процес відступу на північ, коли на Україну наступали білогвардійці генерала Денікіна — це і було остаточним завершенням переорієнтації Миколи Хвильового. Існує суперечлива інформація чи М.Фітільова було призначено військовим комісаром дев'ятої дивізії, чи ж він працював у політичному відділі певної радянської дивізії. Але не існує конкретних фактів чи документів, що можуть це стверджувати чи спростовувати.

У 1919 р. М.Фітільов вступив до лав комуністичної партії (більшовиків). України. За спогадами, М.Фітільов не виявляв політичної активності. Він не виступав з якимись директивними чи пропагандистськими доповідями на різних партійних зібраннях, а зосереджував увагу на культурній та освітній діяльності [27, с. 71].

Водночас він щиро вірив у незалежне майбутнє червоної України і носив на одязі одночасно дві стрічки – червону і жовто-блакитну. Кілька років воював у складі червоної армії – на території росії. Під Орлом потрапив у козаке оточення, з якого вирвався лише дивом. А після цього постав перед червоним трибуналом: за звинуваченням “у розхитаності” місяць провів під арештом в очікуванні розстрілу, але Всеросійська надзвичайна комісія з боротьби з контрреволюцією і саботажем виправдала його. Надалі М.Фітільов воював у кінній армії, а згодом потрапив до редакційно-видавничого відділу і врешті повернувся до України [49].

У 1920 р. Микола Фітільов одружився з Юлією Уманець – вчителькою, яка від першого шлюбу мала доньку Любу. Вона входила до трійки ВНК, яка судила Фітільова за “розхитаність” і заступилася за нього, що сприяло виправданню. За словами друга Миколи, прозаїка Івана Сенченка, через це він з нею й одружився

[49]. Таким склад родини був вже до аж до трагічної смерті Миколи. Спільних дітей у них не було, проте Фітільов виховував наче рідну пасербицю Любу, які називав Любистком [26, с. 74].

Можна дійти висновку, що Микола Фітільов пройшов кілька ключових етапів у своєму житті, включаючи нелегку молодість, роки навчання, військової служби, участь у політичному та культурному житті. Ці етапи мали значний вплив на його особистість і переконання. Молодий чоловік активно включався у суспільне життя свого часу, боровся за свободу слова і самовираження, вступив до лав комуністичної партії, але його діяльність була здебільшого культурною та освітньою. Ці переконання згодом відображатимуться в його творчості та громадській діяльності.

1.2. Літературно — мистецька діяльність Миколи Хвильового

Навесні 1921 р. Микола Фітільов, який був досить скромним та в принципі не дуже відомим працівником Богодухівського відділу Народної освіти, приїхав до Харкова. У цьому місті почалася його літературна діяльність. Свої ранні твори М.Фітільов підписував різними псевдонімами: Дядько Микола, Стефан Кароль, М. Тростянецький, Ю. Уманець, однак в історію української літератури він увійшов як Микола Хвильовий.

У Харкові М.Хвильовий практично одразу увійшов у літературне середовище “Вістей”. Проте у подальшому він ніяк не використовував це для себе, не займав жодної платної посади чи у “Вістях” чи ж навіть в ДВУ. Досить цікавим та показовим є факт, що Хвильовий навіть жодного разу не використав свій партійний квиток, щоб отримати кращу посаду. Маючи фах слюсаря він пішов працювати на один з харківських заводів. Хоча інші дослідники вказують, йому вдалось влаштуватись на роботу в культурно-освітньому секторі певної військової частини у Харкові і власне з цього він мав змогу жити. Але Микола точно не приїхав до Харкова за якоюсь певною партійною посадою, а приїхав із омріяною думкою вже остаточно спробувати власні творчі сили у літературі. Варто відмітити, що до цього Микола Фітільов досить довго обдумано та серйозно готувався [16, с. 71].

Саме тому до Харкова він приїхав не з пустими валізами, а взяв із собою безліч зшитків. Усі вони були заповнені власними прозовими та поетичними творами, написаними раніше. Писати Микола Хвильовий почав ще до революції 1917 р., проте не спішив друкувати свої твори. У своїй творчості Микола постійно шукав свіже, адекватне слово, нові мистецькі засоби та нові сюжетні форми. Тільки на початку 20-х років Хвильовий зрозумів, що нарешті настала пора для нього та можна спробувати показати на загаль читачам власні доробки.

Усім, хто знає Миколу Хвильового лише як прозаїка, ймовірно буде несподіванкою, що його дебют відбувся у поезії. Влітку 1921 р. у виданні Всеукраїнському з'явилася окрема книжка із поемою “В електричний вік”, автором якої був тоді ще нікому невідомий Микола Хвильовий. І саме із цього моменту Микола Григорович Фітільов помер назавжди, а до української літератури прийшов молодий і талановитий — Микола Григорович Хвильовий.

В той період часу у Харкові літературне українське життя майже непомітно розвивалось. В принципі єдиним визнаним широко був поет Василь Еллан, який на тодішній час мав збірку поезій “Удари молота і серця”. Власне він і редагував тоді єдину на весь Харків україномовну газету “Вісті”, що була органом ВУЦВК. Довкола газети оберталось мале за чисельністю, але все ж літературне життя Харкова, як столиці. Згодом до Харкова із Києва приїхав Сергій Пилипенко (прозаїк, байкар та публіцист) та із 1922 р. розпочалось видавництво другої великої всеукраїнської газети із назвою “Селянська правда”.

Варто зазначити, що довкола газети “Вісті” Василя Еллана гуртувались починаючі літератори, в основному міська робітнича та інтелігентська молодь, а от довкола газети “Селянської правди” Сергія Пилипенка гуртуватися молоді таланти – вихідці із села, які хотіли проявити себе в літературі. І ось вже влітку 1921 р. довкола газети “Вісті” гуртуються такі особистості як: Володимир Коряк, досить активний боротьбист, модерний і темпераментний літературний критик та імпресіоніст, автор багатьох нарисів збірників “Червоний вінок”, “Мистецтво” та “Зшитки боротьби”; Майк Йогансен, який був надзвичайно освіченим і талановитим починаючим поетом, сином професора німецької мови та

літератури. Вартим уваги є дуже нечувана поява демобілізованого з армії, замріяного ліричного поета Володимира Сосюри. І звичайно, серед усіх них знайшов своє призначення і Микола Хвильовий.

Саме таким чином виникає так звана перша “п’ятірна фаланга” юних літераторів, які змогли у Харкові на початку 20-х років запалити перші вогники зовсім нового післяреволюційного літературного прогресу та процесу. На початках видавались альманахи, такі як “Штабель” та “На сполох”. Пізніше виникає ідея створення періодичного літературно-мистецького журналу “Шляхи мистецтва”. Його видавництво розпочалось із кінця 1921 р. Та найголовніше виникнення нового збірника, певного маніфесту та вираження кредо нового молодого покоління літераторів революції. Цим принциповим збірником став “Жовтень”, він був надрукований у листопаді 1921 р. На першій шпальті була надзвичайно промовиста для того моменту назва: “Наш універсал до робітництва і пролетарських митців українських”, який був підписаний трьома юними поетами: Миколою Хвильовим, Володимиром Сосурою та Михайлом Йогансенем [15, с. 82].

Тут чітко можна побачити певне тавро теоретичної фразеології пролетарського культу. Ті, хто підписались під “Універсалом” вже на той період часу були противниками пролетарського культу. З певним проміжком часу їхня мистецька позиція набула чіткого протилежного вектору від пролетарського культу. Варто відзначити, що збірник “Жовтень” і стаття, яка була в ньому надрукована під назвою “Універсал”, чітко продекларувала, якою є нова доба в літературному процесі. Це саме та доба, у якій Микола Хвильовий зіграв надзвичайно велику новаторську, та й трагічну роль.

Починаючи від 1921 р. талант та авторитет Миколи Хвильового в течії літератури набирав обертів із блискавичною швидкістю. У 1921 р. виходить перша збірка поезій Миколи Хвильового “Молодість”. В періодичній та неперіодичній пресі того періоду вийшли друком поезії: “На сполох”, “Штабель”, “Арена”, “Шляхи мистецтва”, “Зорі грядущі”. А от у 1922 р. друковані поезії увійшли у нову другу збірку “Досвітні симфонії”.

Аналізуючи перші твори М.Хвильового можна відзначити, що в світ літератури він прийшов із своїм власним способом поетичного світовідчуження, як поет-романтик. Характерною особливістю його перших творів було те, що він задекларував себе поетом періоду революції, поетом з робітничого класу, поетом певної нової ери, а найосновніше – поетом українського світу та духовності.

За своєю природою М.Хвильовий був ліриком та мислителем, романтиком та реформатором. Саме тому після вступу в український поетикальний сад, Микола не лише створював нову поезію, а також робив полемічні відгуки на різні поетичні твори своїх сучасників. До прикладу, у відгуку на цикл “Псалом заліза” Павла Тичини, який був інтелектуалом та спостерігачем зі сторони подій революції, М.Хвильовий описує економічну руїну доби революції.

М. Хвильовий помітив у творчості Павла Тичини розгубленість щодо незрозумілої революційної руїни та певний сарказм і наївність інтелектуального захоплення повстанням мас. Якщо порівняти із самою творчістю Миколи Хвильового, то у нього наявний пафос, як у безпосереднього учасника революції та надзвичайно захоплива романтика нової епохи. Повстання мас у нього – як філософськи чітко осмислений певний збірний образ гуманної людини, а у Тичини це досить наївна інтелектуальна сентиментальність.

Таким чином визріває девіз поета як романтика і мислителя, до того інтелектуаліста. Це власне були такі перші прояви так званого духу неспокою, допитливості та відваги. І в подальшому він пройняв усю творчість Хвильового, що вивело його на висоту слави та супроводжувало до трагічної передчасної смерті.

Поему М.Хвильового “В електричний вік” та збірку “Досвітні симфонії” можна вважати відважними спробами зобразити планетарний образ вічних і змінних стосунків природи та суспільного життя людини. Це власне така пантеїстична метафора часу доби великих суспільних потрясінь, які сповнені диявольськими та людськими подіями.

Власне таких мистецьких рядків у Миколи Григоровича можна підшукати досить немало. Їх відносять до нових здобутків тодішньої української поезії. Характерною особливістю Хвильового була його естетична гострота зору, його проникливість та дивне своєрідне образне зображення явищ природи та щира любов до неї, а також пантеїстичне світовідчуття.

В загальному поезія Хвильового визначає глибочезний ліризм, закоханість у природу, особливо в пейзаж, певні побутові деталі із перших днів післяреволюційної доби, безпосередність та інтимність тону. Інший аспект показує космізм, романтичність передчуття всесвітньої соціальної бурі, планетарний месіанізм та надзвичайна фанатична віра у світле майбутнє України.

Через принциповість та новаторство Миколи Григоровича розпочинається його відштовхування від старих класичних форм, він почав вводити до поетичної практики ускладнені алітерації, спеціально та продумано впроваджував натуралістичні, оголені, форми висловів. І в цей же час, він був закоханий у чудодійність слова, у символіку та багатозначність. Ця поезія наповнена гострими контрастами, такими як: вишуканість та масивність образів, пропагандивність гасел, тонкість ліричних відступів та грубість побутових і натуралістичних деталей. У результаті це створювало певне враження хаотичного згромадження засобів, ідей та об'єктів, які опоетизовували та ускладнювали сприйняття поезії широкому читацькому загалу. Для Миколи Хвильового це був час не лише напруженої творчої праці, але також інтенсивного пошуку нових засобів самовираження [27, с. 78].

Така молитовна пристрасть Хвильового, пізнання всього проймала всю його молоду поетичну особистість. Тоді він вів пошуки самого себе і того, що притаманне лише його мистецькій формі самовираження. Через це у 1921 р. разом із поезією Хвильовий починає писати прозові твори.

Повільно його поетичні етюди починають переходити у нові, повністю оригінальні по засобах та і сюжетній конструкції новели й оповідання. Із кінця 1922 - початку 1923 рр., із виходом низки новел Хвильового: “Життя”, “Юрко”,

“Кіт у чоботях”, “Легенда”, “Редактор Карк” досить помітно вирушає у небуття Хвильовий як поет. Збірка поезій 1922 р. “Досвітні симфонії” була останнім акордом так званої поетичної увертюри [20, с. 88].

У 1923 р. виходить перша збірка новел Миколи Хвильового “Сині етюди”. Це була важлива подія для історії української післяреволюційної прози. Але нікому із інших поетів, які писали на початку 20-х років не вдалось в той час перемогти вагу минулого та стати відображенням нової епохи. Власне це припало на долю Миколи Хвильового. Поява його “Синіх етюдів” показала, що в літературу надійшов новий, духовний і суверенний письменник. Щодо його сучасників, то вони сприйняли це без дискусій, а як певний факт сам собою зрозумілий.

Перший авторитетний відгук про перші творчі кроки і успіхи Хвильового як поета та прозаїка прозвучали із високого академічного світу від Сергія Єфремова.

Через декілька років, на той час авторитетний критик О. Білецький, називав Миколу Хвильового основоположником справжньої української нової прози, вказуючи на вплив його “Синіх етюдів” і “Осени” на ціле покоління молодих післяреволюційних прозаїків, а саме: О. Копиленка, П. Панча, І. Сенченка, В. Вражливого, І. Микитенка.

У 1927 р. професор Шамрай писав про те, що Хвильовому належить почесне ім'я першого прозаїка, а появу в 1923 р. збірки «Сині етюди» варто вважати початком нової прози.

Якщо говорити про тих, хто був за межами України, то треба відмітити відгук Євгена Маланюка. Він вважав “Сині етюди” і “Арабески” певним мірилом загальноєвропейського явища.

Деякі дослідники для більшого аналізування і глибшого погляду всю прозову творчість Миколи Хвильового поділили на три періоди. Перший період тривав із 1921 до 1924 року. Його умовно можна відзначити періодом експерименту та пошуків. Цей період характеризується безсюжетними, своєрідно захованими, “поламаними” сюжетами героїчно-романтичними,

ліричними, побутово-сатиричними етюдами та оповіданнями: “Життя”, “Кіт у чоботях”, “На глухім шляху”, “Редактор Карк”, “Синій листопад”, “Свиня”, “Арабески”.

Другий період тривав із 1925 до 1930 року. Він є періодом, що характеризується творчим зміцненням, сталевим утвердженням, теоретичним осмисленням мистецтва та виразною настановою на сюжетність. До цього періоду відносять такі твори: соціально-проблемні оповідання, суспільну сатиру, романтично-психологічні повісті, соціальний роман, публіцистичний трактат та полемічні памфлети, а саме: “Мати”, “Повість про санаторійну зону”, “Іван Іванович”, “Ревізор”, “Із Вариної біографії”, “Сентиментальна історія”, “Вальдшнепи”, “Камо грядеши”.

Третій період тривав із 1931 до 1933 року. Його вважають періодом героїчних терпінь, періодом поразок, відступів та останніх спроб знайти місце для свого нового старту на конвенціональних шляхах. Сюди відносять такі твори: “Мисливські оповідання”, “З лабораторії”, “Майбутні шахтарі”. Пізніше приходить безвихідь і трагічний фінал.

Варто детальніше зупинитись на певних характерних особливостях прози Миколи Хвильового із першого періоду. Для початку звернути увагу на його ліризм. Адже, він не є традиційним ліризмом народної поезії, та й не є ліризмом дореволюційних українських поетів. У ліризмі Хвильового є певне глибоке функційно мистецьке та організуюче спрямування. Майфет досить влучно сказав колись про якнайширшу владу ліричної стихії та її сюжетно-організуючу функцію тоді ще в ранніх оповіданнях Хвильового.

Який би жанровий твір не взяти для аналізування: чи побут ще не розхитаного, але вже зачепленого революцією села (“Життя”), чи розбурхана революцією безпринципна міщанська стихія, всі Анфіси Павлівни і Павліни Анфісівни, Гамбарські, Аркадії Андрійовичі та інші, що намагаються пристосуватись до нових умов та нових панів (“Колонії, вілли”, “Заулок”), чи різнобарвна психологічно-ідейна галерея інтелігентів, діячів комуністичної революції на тлі перших післяреволюційних років (“Редактор Карк”, “Кімната ч.

2”, “Юрко”), чи героїчний образ жінки революції (“Кіт у чоботях”, “Легенда”), чи боротьба партизанів з радянською владою (“Солонський Яр”), чи трагічні образи людей-невдах (“Елегія”), чи глибоко-поетична символіка фаталізму й оманності ілюзійного блиску (“Дорога і ластівка”), чи грайливий калейдоскоп спогадів, переживань, вражень (“Арабески”), чи похмуро-трагедійний конфлікт людини і доктринера (“Я”) — в усіх перелічених творах Миколи Хвильового цей ліричний струм відіграє надзвичайно велику композиційно-організуючу роль [42, с. 58].

Варто зазначити, що вся творчість Миколи Хвильового першого періоду, окрім багатьох інших ідейно-естетичних компонентів, великою мірою присвячена слову, як такому основному засобові ідейно-мистецького вислову.

Деякі дослідники вважають це такою великою грою, великим мистецьким багатовиявним експериментом зі словом в усіх можливих його аналогіях та асоціаціях. Проза Миколи Григоровича тієї епохи характеризується ще одним надзвичайно важливим компонентом, який можна визначити як лірично-музичний. На цьому акцентував увагу М. Чирков у своїй статті: “Микола Хвильовий у його прозі”. Про те вперше та досить глибоко акцентував на цьому Євген Маланюк, він зміг спостерігати, що у прозі Хвильового є майстерна і натхненна інструментована від самого початку і до кінця. Його зауваження є надзвичайно слухними [69, с. 12].

Микола Хвильовий – безперечно, романтик, лірик та естет слова, а також одночасно мав талант до теоретичного думання, до філософського узагальнення: аналізів і синтезів та звичайно, проблемних явищ людського життя. Саме таку особливість у його таланті вважають інтелектуалізацією почуттів. Про це було вже частково згадано вище, при аналізі його поетичного доробку. Через це у Миколи Григоровича цей вічний допитливий фастівський дух всепізнання, дух неспокою, що не залишав його до самої передчасної смерті. Також від цього і всеохоплююче пристрасне бажання обійняти та творчо зобразити світ у всіх його суперечностях, психологічних і соціальних конфліктах: великих та малих,

людських і диявольських, що відповідали українській мові синтаксичними формами, діалектом.

Досить мало хто звертав свою увагу на те, що Хвильовий увів до української літературної мови багато нових слів, багато маловживаних або ж цілком забутих слів та надав їм у літературі так званих громадянських прав. От до прикладу декілька з них: чвиря, мжичка, опар, памега, жлукто, озов, саєта, ріжа, духмяна, жура, сторожко, сіверкий, промешкання, ущекнений, запосів і подібне. Оновлений ним з українського народного побуту словник, його розповідна манера, його гострий діалог постають на довгі роки джерелом науки і поштовхом до пошуків для багатьох тоді юних літераторів. Хоч Микола Хвильовий був закоханий у слово, йому все ж закидали про засміченість його мови русизмами, полонізмами [30, с. 347].

Отже, це є свідченням того, що Микола Хвильовий своїми прозовими творами вніс надзвичайно радикальні зміни до української післяреволюційної прози. Також він зруйнував традиційну сюжетну форму. А також розпочав вводити до розповідної канви позасюжетні елементи: листи, історичні та філософські медитації, ліричні відступи, розмови з читачами про ідею чи суть розповіді, полеміку з критиками, сатиричні вставки. Через те, що щось схоже було в тодішніх російських письменників, то певні критики хотіли закидати Хвильовому власне їхнє наслідування. Проте, надзвичайно дивно те, що ніхто не зміг згадати про представника французької літератури Андре Жіда із своїм романом “Фальшивомонетники”, який вийшов у 1925 р., де власне вперше для французької прози було вжито нову ускладнену форму композиції, де герої, також це було і в Миколи Григоровича, обговорювали композицію роману, де міг автор оновлювати сюжет різним позалітературними матеріалами, вводив низку нових засобів, які пізніше мали великий вплив на всю французьку модерну прозу та аж до теперішнього так званого нового роману. Навіть лише із цього можна побачити, що діло тут було не в запозиченні. Це була епоха пошуків і відкриттів у всіх літературах світу. В українській літературі цю роль виконав власне Микола Хвильовий. Саме йому вдалось це зрозуміти краще від своїх

критиків. Такі закиди в наслідуванні Хвильовий сприймав жартома, а деколи, як у “Вступній новелі” до збірки “Творів” 1927 року, навіть з насмішкуватим сарказмом.

Можна побачити, що Хвильовий не заперечує, а проводить пошуки, вчиться у новаторів. Проте, відзначає, що це не для наслідування, а для приглядання, розуміння секретів і щоб відштовхнутись чим подалі. Російські сучасники на думку Миколи Григоровича не були поганою школою, але вони не були й останнім словом для нього. Сама епоха, різні суспільні та психологічні конфлікти створювали однакові підсоння й ототожнювали мистецьку реакцію. Вони були в пошуку і він шукав. Хвильовий до них придивлявся, деякі речі брав, випробовував. Проте його творча лабораторія, в українській дійсності вже горіла зовсім інакше.

Аналізуючи різні міркування можна зробити висновок, що Хвильовий був естетом слова, новатором, творцем і засновником майстерно-інструментованої, лірично-орнаментальної прози післяреволюційної доби.

Хвильовий хотів розкривати романтичну мову, яка означала, що всі ці новаторські мистецькі засоби для нього не існували самі для себе. Вони мали, висловлювати трохи ясніше, творче і функціональне призначення. Завдяки їхній допомозі, з одного боку, — Хвильовий глибше висловив свою велику любов до України, її звичаїв, пісень, природи, а з іншого, — до української людини, її величності, проте трагічної історії, включно з революцією 1917 р.

Микола Хвильовий зміг створити невмирущу галерею типів українських революційних інтелігентів, які повіривши в доктрину Леніна, сподівалися під її прапорами зберегти єдність національної, державної та соціальної свободи українського народу. Варто відмітити, що багато з них загинули, проте є й ті, які пережили буревій революції та вступили з надією у відбудовний період. Усі вони після зустрічі в українській дійсності з практикою панівної комуністичної партії зрозуміли, що поміж теорією і практикою партії в національному питанні знаходиться глибоке провалля. Усі їхні намагання усунути цю несправедливість

наштовхувались на звинувачення в націоналізмі і на рішучий опір з боку партійної більшості, яка думала ще старими категоріями часів імперії.

Микола Хвильовий створив ряд досить цікавих жіночих образів. Починаючи від жінок революції, від таких скромних, добросердних дівчат глухої провінції, замріяних у щось вище, гарне та добре, через різних авантюриць, пристосованок, аморальних кар'єристок та аж до жінок із нахилами до інтелектуальної праці, до філософії, до політичного мислення та боротьби.

Багатоликий перелік негативних типів перших післяреволюційних років Хвильовий дуже майстерно зображує у багатьох своїх оповіданнях: “Колонії, вілли”, “Синій листопад”, “Свиня”, “Кімната ч. 2”, “Заулок”, “Лілюлі”.

У 1924 р. Микола Хвильовий опублікував свою найсильнішу та одночасно, найкритичнішу по сприйняттю декотрими критиками новелу “Я”. Таким власним романтичним піднесеним стилем, із поламаним сюжетом, із несподіваними вставками та відступами, із межею напруги динамізму образу при глибокому ліричному супроводі новела постає собою тим найкращим, що подав Микола Хвильовий в першу епоху своєї творчості. У центрі романтично-трагедійного дійства не так давно минулих кривавих революційних років Хвильовий ставить проблему світового значення. Глибокий конфлікт революціонера як людини та революціонера як фанатика, людини та догми. У гострій драматичній колізії поєдналися: з одного боку, мати, як символ рідного, доброго, людського, а з другого, — фанатизм омертвляючої сили революційної догми, як символ зла і дегенерації людини.

В 1932 р. ця новела входить до двотомника вибраних оповідань, які мало видати видавництво “РУХ”. Варто зазначити, Микола Хвильовий попередив цю новелу своїм коментарем. Як можна побачити навіть у таких досить лояльних та пристосованих до тодішньої жорстокої цензури словах, Хвильовий стверджує, що герой новелб “Я” не є революціонером, тобто не бореться за кращу долю суспільства, а є навпаки рабом дегенератом так званої ідеї-догми [36, с. 49]. Після публікації цього у 1924 р. Хвильовий цією новелою ніби замикає свій перший експериментальний період творчих пошуків і знахідок.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Микола Хвильовий, як поет та прозаїк, зробив вагомий внесок у розвиток української літератури післяреволюційного періоду. Характерною особливістю його творчості був експеримент, пошук та новаторство, що вплинуло на ціле покоління молодих письменників.

Прозу Хвильового можна поділити три періоди: перший (1921-1924), що характеризувався експериментами і безсюжетними творами; другий (1925-1930), коли він зміцнився творчо, набув теоретичного осмислення мистецтва та більшої сюжетності; третій (1931-1933), під час якого спостерігалися героїчні терпіння, поразки й спроби знайти новий старт на конвенціональних шляхах.

У прозі Миколи Хвильового виявляється його погляд на сучасне суспільство, його протиріччя й нерозривний зв'язок з історичними процесами. Він зосереджує увагу на таких темах як соціальна нерівність, політичні конфлікти та моральні проблеми. М. Хвильовий намагався розкрити глибинну сутність людської душі та викликати у читача роздуми про суспільство та його цінності.

РОЗДІЛ 2. МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ — РЕПРЕЗАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПОКОЛІННЯ “РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ”

2.1. Участь Миколи Хвильового в літературній дискусії 1925-1927 рр.

Починаючи із 1924 р., за твердженням Миколи Хвильового, розпочався другий період його творчості. А. Любченко та Ю. Смолич згадували, що Микола Григорович у цей час зміг створити довкола себе вузьку студійну групу обраних письменників. Мету, яку ставив Хвильовий перед собою — формування великого нового відродження української літератури.

М.Хвильовий – член-засновник багатьох літературних організацій. У 1923 р. він разом з Василем Еллан-Блакитним долучився до створення і діяльності першої письменницької організації "Гарт"- спілки українських пролетарських письменників. Ключовою метою організації було об'єднання українських пролетарських письменників та прагнення створення єдиної інтернаціональної комуністичної літератури. Основною статутною вимогою "Гарту" було написання творів українською мовою. Членами організації були: В.Сосюра, В.Еллан-Блакитний, М.Хвильовий, В.Поліщук, П.Тичина та ін. Всі вони не вдавались до гучномовних гасел. "Гарт" розпався 1925 р. після смерті В.Еллан-Блакитного.

У цей період творча діяльність Миколи Григоровича розвивалась кількома напрямками. А саме: створення нових форм організації в літературному українському процесі; змінені мистецька творчість із новим виразним стилем наставленням; розгортання діяльності у полеміці, публіцистиці та критичній літературі. Виявлення теорії щодо проблематики у літературі. Опрацювання нових напрямків для розвитку української літератури.

М. Хвильовий мав власні погляди на функціонування письменницьких організацій, таких як: "Гарт", "Плугу", включаючи їхні гуртки та філії. Він вважав, що ці письменницькі спілки не допомагають, а навіть навпаки — гальмують прогресивний розвиток української літератури.

Щоб панувала висококультурна атмосфера для творчих особистостей необхідно нові пізнання, відкриття та майстри слова, які мали відійти від норм, котрі диктувала влада. Через це і виникла неймовірна ідея створення Вільної Академії Пролетарської Літератури — ВАПЛІТЕ. Цей задум відразу ж отримав безмежну підтримку як з боку досить відомих письменників, так і від юних починаючих літераторів [44, с. 54].

З ВАПЛІТЕ пов'язана ціла доба українського культурного ренесансу 20-х років. Основне завдання, яке ставили перед собою "ваплітяни" — це створення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. ВАПЛІТЕ була легальним організаційним вивершенням, ідеологічним центром Українського Відродження 20-их років. Це одне з найкращих явищ в розвитку української культури, духовності і нашої героїчної історії.

В період осені 1925 р. багато відомих письменників, що поділяли ідеї Миколи Хвильового, публічно підтримали його та на загальній нараді 20 листопада 1925 р. масово вийшли зі спілок "Гарт" та "Плуг" і заявили про свій намір вступити до ВАПЛІТЕ. Молода організація спочатку видавала альманах під назвою "Вапліте", а вже з часом виходив друком зошит з однойменною назвою академії. Пізніше було видавництво двомісячника також із назвою "Вапліте". Протягом 1927 р. "ваплітяни" видали п'ять книжок. На світ з'явилась і шоста книга, але вона була конфіскована через публікацію роману Миколи Хвильового "Вальдшнепи", а також статті І. Сенченка "Де хвилі...". Власне згодом це буде однією із причин самоліквідації "ВАПЛІТЕ" 14 січня 1928 р.

Сатиричні твори М.Хвильового в більшості випадків мали багатопланове спрямування. Вони в основному висміювали партійну бюрократію, їхню самовпевненість та відірваність від іншої частини суспільства. Памфлети і полемічні статті вже не можна було писати, тому Микола Хвильовий це переносив у сатиричні твори. Поява ідеї романтики вітаїзму з'явилась у деяких памфлетах, і в результаті довкола цього виникла досить серйозна полеміка. Ті, хто не підтримував Хвильового, вважали його вітаїзм досить ідеалістичним та

навіть антимарксистським. У заперечення протиставляли матеріалістичні ідеї так званого пролетарського реалізму.

У п'ятому числі журналу “Вопліте” було опубліковано частину першого роману Миколи Хвильового із його важливою цитатою : “Словом, я до безумства люблю небо, трави, зорі, задумливі вечори, ніжні осінні ранки, коли десь летять огнянопері вальдшнепи (мій сюжетний, любовний роман «Вальдшнепи» буде в третьому томі)”. Пишучи ці слова, Микола Григорович не думав собі, що повністю його роман світ не побачить. Також не знав, що це стане для нього початком великої трагедії. Цей роман особливий тим, що був написаний в той час, коли відбувався розпал його літературної дискусії [47, с. 78]. Наступна тематика твору була зосереджена на гострій критиці централістичної русифікаторської політики комуністичної партії.

За свідченням Євгена Маланюка, поява роману “Вальдшнепи” з літературної точки зору була досить невдалою. Проте він помилявся. Бо у 1920-х роках видавництво роману “Вальдшнепи” стало однією з перших спроб створити новий жанр роману з політичними ідеями та соціальними тезами.

Але, в результаті закінчилось все драматично. Офіційна партійна критика на чолі із завідувачем відділу літератури і мистецтв при Центральному Комітеті Комуністичної Партії (більшовиків) України Андрієм Хвилею визнали роман антипартійним, націоналістичним та ворожим до радянської системи. Увесь наклад роману було конфісковано та повністю ліквідовано.

В умовах офіційно дозволеної українізації відбувалися гострі дискусії, як краще зберегти українську самобутність культури. Були два шляхи — в органічному поєднанні зі світовою чи перетворитися на культурну провінцію. Відповідь на питання загострювалася політичним забарвленням — чому Москва, а не Україна безпосередньо репрезентує українську культуру в Європі.

У 1925 р. сталася важлива подія, яка задала початок літературної дискусії, що тривала із 1925 до 1928 року. Це був лист Миколи Хвильового, адресований молоді. У листі Хвильовий порушив певні питання мистецтва та

наголосив, що така масовість в літературі, яка була в той час, є надзвичайно низьким рівнем.

Початком літературної дискусії став памфлет М.Хвильового “Про „сатану в бочці“ або про графоманів, спекулянтів та інших просвітян”. Цей памфлет був надрукований 30 квітня 1925 року на сторінках газети “Культури й побуту”, яка була додатковою частиною газети “Вісті ВУЦВК”. Він був своєрідною відповіддю на виступ Григорія Яковенка “Про критику і критиків у літературі” та іншим, хто вправно використовував партійні політичні гасла, спотворював та дискредитував мистецтво слова, писав досить примітивно і банально. Хвильовий наголошував, що через пролетарську культуру такі організації, як ВУАПП, ВУСПП, “Плуг” проводили пропагування лівацького нігілізму. Та найосновніше, що боліло Хвильового – повністю відкидалася класична література, що проголошувалась “класово ворожою”. До прикладу, очільники “Плугу” абсолютно захищали “масовізм”, так звану червону просвіту та вважали усіх дописувачів у газеті за письменників.

Метою літературної дискусії стало те, щоб показати світу нову українську культуру, як самобутнє явище, яке не керується заданими канонами влади, а орієнтується на кращі здобутки європейської культури. І тим самим це мало показати, що українська література та культура може функціонувати окремо, є значним здобутком її нації, і залишить слід у культурі світу. Це, в принципі, в якійсь мірі і вияв українців, як окремої нації, вільної та талановитої.

Особливістю дискусії була досить активна участь різнопланових літературних організацій - “Гарту”, “Плугу”, “Ланки”, МАРСу, вже пізніше це також ВАПЛІТЕ і ВУСПП. Щодо конкретних письменників та громадських діячів, то тут варто виділити таких: Микола Хвильовий; Микола Зеров; А. Хвиля; Сергій Пилипенко; М. Скрипник та інші.

В процесі дискусії було порушено питання ставлення до класичної спадщини, яку пролетарські культівці принципово відкидали та в свою чергу закидали лівацькими, тобто марксистськими фразами; проблема традицій та новаторства, розвитку нового мистецтва. Проте основним запитанням було

поставлено бути чи не бути українській літературі як окремій самобутній культурі, яка могла розвиватися у контексті світового духовного розвитку [29, с. 256].

В дискусії виділялися «ваплітяни». Під гаслом орієнтації на «психологічну Європу» вони вважали європеїзм за шлях українського народу до національного відродження на основі високої європейської культури. Кожен висловлював свою думку про те, яким має бути правильне мистецтво, як і про що варто писати, і, особливо, на кого потрібно орієнтуватись. Власне усі ці питання і стали основним предметом в літературній дискусії 1925-1928 років. Партійне керівництво республіки, вислуговуючись перед Кремлем, вбачало в таких виступах «український буржуазний ухил» під міфічною назвою «шумськизм-хвильовизм» [27, с. 85].

Протягом усієї дискусії проводилось публічне обговорення напрямків розвитку, завдань та ідейно-естетичної спрямованості для нової радянської української літератури, а також про місце та роль письменника в суспільстві. Все розпочалось через політичну та ідейну конкуренцію різних літературних організацій і значні розходження серед письменників щодо розуміння природи та мети художньої творчості.

Варто зазначити також, що літературна дискусія 1925-1927 рр. була надзвичайно результативною. За час її існування було опубліковано більше 1000 статей. Найбільшого резонансу набули памфлети Миколи Хвильового під назвою “Апологети писаризму”, “Україна чи Малоросія”, “Думки проти течії”. У Всенародній бібліотеці України в Києві та в Будинку імені Василя Еллана-Блакитного в Харкові протягом 24 травня 1926 року та 21 лютого 1928 року в аудиторіях збиралась велика кількість людей для проведення диспутів [46, с. 67].

Безперечно потрібно відзначити, що генератором дискусії та більшості нових ідей був саме Микола Григорович Хвильовий. В циклі памфлетів “Камо грядеши”, “Думки проти течії”, “Апологети писаризму”, “Україна чи Малоросія” він чітко висловлює власні міркування про розвиток української літератури ХХ століття і окреслює програму українського національного відродження.

М.Хвильовий сформулював заклик "Геть від Москви!", в якому не було жодного політичного контексту. Йшлося тільки про те, щоб забезпечити українській культурі самостійність розвитку, застерегти діячів культури від некритичного засвоєння чужих зразків. Проте за вмілого диригування Л. Кагановича літературна дискусія була політизована. Розпочався розгром ВАПЛІТЕ [29, с. 223].

Микола Хвильовий та більшість інших учасників хотіли вирішити долю України через використання хибних засад націонал - комунізму. Саме через це літературна дискусія відразу була приреченою на поразку.

Одним із головних літературних принципів мав бути високий рівень художньої майстерності та обов'язкова фахова підготовка письменника. На думку Хвильового, без цих двох компонентів політична правильність була би нічим. Митець пропагував орієнтацію на високі зразки європейського мистецтва, філософської думки та науки. І найголовніше, що він застерігав від культурного російського впливу, який спонукав українських письменників до його копіювання. Через це Микола Григорович надав пропозицію назви нового творчого методу 20-х років, а саме "романтики вітаїзму", тобто життєстверджуючого романтизму.

Отже, орієнтування мало відбуватись на культуру Європи з її стародавніми гуманістичними традиціями і в ніякому разі не на пролетарську культівську комуністичну літературу радянської Росії. Варто повністю відмовитись від малоросійського епігонства та провінціалізму.

Оскільки російський Лівий фронт та Російська асоціація пролетарських письменників (РАПП), які були підтримувані комуністичною партією, робили значні впливи на українські організації, великою мірою насаджували антиестетичні тенденції та нігілістично відносились до української культури та мови. Через це Микола Григорович у своїх "Апологетах писаризму" радить українським письменникам орієнтуватись не на комуністичну російську культуру: "Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше втікати... Наша орієнтація — на західноєвропейське мистецтво,

на його стиль, на його прийоми... Москва сьогодні є центр всесоюзного міщанства”.

Хвильовий вважав, що має прийти кінець великодержавницькій, імперській гегемонії. Його міркування полягали у тому, що Україна має бути самостійною. Бо мистецтво українське повинне самобутньо розвиватись. А розвиватись має згідно концепції та ідеї вітаїзму, його романтики, та досить активного романтизму або ж так званого “азіатського ренесансу” [24, с. 78].

Таку назву Микола Хвильовий дав через розмірковування про четверте відродження людства. Виконати це відродження Європа старого зразку вже не могла. Про це свідчило досить багато фактів, які можна побачити у роботі Шпенглера “Присмерк Європи”. Це відродження мали б зробити країни Азії, та ця важлива місія перейшла на Україну, бо саме вона знаходиться між Європою та Азією, поміж Заходом та Сходом.

Історично Україна так само, як і більшість азійських народів, зазнавала гноблення віками, то власне із настанням четвертого відродження, країна мала всю накопичену енергію, усі свої творчі сили віддати для людства. І в цей період, на думку Миколи Григоровича, Україна власне і стала центром виникнення нового стилю відродження, такого як романтики вітаїзму.

Тому українські письменники були першими, хто розпочав “азіатський ренесанс” в мистецтві. Характерним їхнім стилем був активний романтизм, який також став стилем четвертої епохи Відродження. Микола Хвильовий вважав “азіатський ренесанс” епохою європейського відродження, а також незрівняним греко-римським мистецтвом. Прихильники Зерова зрозуміли відчуття цієї епохи та пізнали те, що нове мистецтво повинно повернутись до зразків античної культури. Саме тому юним митцям необхідно навчатись, освоювати багату класичну спадщину. Представники цієї епохи повинні бути інтелектуально розвиненими, талановитими та геніальними особистостями. Але аж ніяк не представляти так звану червону халтуру, яка прикривалась партійними гаслами та створювала низькопробне читиво.

Варто зазначити, що Микола Зеров під час літературної дискусії теж робив наголос на тому, що використання широких здобутків світової культури зможе підняти на вершину мистецьку техніку та буде утворювати з української творчості могутню культуру та слово. Також він закликав письменників дуже обережно та незалежно від минулих оцінювань переглядати усі здобутки української літератури. Зеров стверджував, що потрібно по-новому дивитись на ушавлених письменників та визначити їхнє значення для тодішнього українського розвитку, а особливо місце в літературній традиції.

Микола Зеров спільно з Максимом Рильським робив звернення до митців для опановування секретів художньої творчості, спроб вдосконалити мову як головний елемент літератури, проводити роботу над словниками, що в результаті було досить актуальним для культурного відродження України та мови у державного статусі [28, с. 3].

Виступи Миколи Хвильового торкались не тільки проблеми літератури та розвитку стильових напрямів, а також і культури в цілому як такої ідеології, і на сам кінець питання — бути чи не бути українській нації, яким чином зможуть вижити в межах СРСР та найосновніше, як зберегти власну національну та духовну самобутність у зв'язку з важкою загрозою наступу російської імперії.

У виступах та промовах Миколи Хвильового можна було побачити відбиток загального настрою всієї нації. Його підтримували академіки, вчителі, студенти та неокласики — М. Зеров, М. Рильський, М. Могилянський, Б. Ясенський. Відмітимо, що до його тез на промовах доєдналась Українська Академія Наук, політики, економісти та навіть інженери. Характерним представником тут виступив економіст М. Волобуєв, який із аналізом статистичних даних зміг довести, що більшовицький уряд у Москві надалі провадить стару імперську колоніально-економічну політику в Україні. Щодо О. Шумського, який був членом Центрального Комітету Комуністичної Партії (більшовиків) України, то він навіть доповнював Миколу Григоровича, потребуючи від Йосипа Сталіна усунення російського керівництва з

Центрального Комітету Комуністичної Партії (більшовиків) України та уряду України, посприяти процесу дерусифікації українського пролетаріату.

Відповідно абсолютно протилежну позицію зайняли представники комуністичної влади. В літературну дискусію навіть втрутився Йосип Сталін. Він написав лист “До товарища Кагановича Л.М. та інших членів ЦК КП(б)У” від 26 квітня 1926 року, в якому містилось виправдання більшовицької експансії в Україні та й в принципі в усіх проблемах, у яких Микола Григорович та його представники звинувачували. Із статтями у відповідь, які були направлені проти духовно-національного відродження України, виступили представники партійних функціонерів. Власне вони спрямовували свої відповіді чітко проти Хвильового та його прихильників, які за їхніми словами мали соціал-націоналістичні відхилення в партії [40, с. 89].

Саме в цей момент літературна дискусія із естетичної площини переросла в політичну. Почались політичні обвинувачення, навішування так званих ярликів про ворогів народу. В результаті таким чином літературну дискусію силою було придушено. Не маючи ідеологічних аргументів, комуністична партія в подальшому вдалась до залучення засобів НКВС, що перейшло в тотальний терор українців. Це в результаті і стало однією з причин, через що наклав на себе руки Микола Хвильовий.

Що ж до головних світоглядних розбіжностей всіх учасників літературної дискусії 1925-1928 років, то варто відмітити декілька моментів. В період 1920-х років в суспільстві надзвичайно гостро звучало запитання про те, як захистити своє українське. Власне відповідь повинна була бути отриманою в результаті літературної дискусії, яка концентрувала довкола себе та в собі різні полемічні збурення, що стосувались як мистецтва, так і життя.

Виявлення художніх світів в романтичному аспекті було відповіддю тодішніх мистецьких вподобань. Літературна дискусія 1925-1928 років власне і надала теоретичні засади цьому. Микола Хвильовий шукав для себе витoki романтизму через апологетику “азіатського романтизму”.

У результаті в періодиці виникають тези на прикладі таких: “Що менше мистецтва в мистецькому творі, то цей твір менш шкідливий”. До осудження було піддано абстрактний образний світ, психологізацію сюжету та самотність національних характерів.

Щодо Дмитра Донцова, то він стверджує, що відбувся розкол на письменників, які мають талант, сюди ж він відносить Миколу Хвильового, та тих, хто голосно шукає нові форми, але забуває про головне завдання поета. А воно власне полягає у тому, що необхідно не тільки опановувати форми, а також вміти їх пристосувати до змісту. Говорячи про зміст, то старі сентиментальні світогляди краси висять над новими поетами майбутнього, або ж комуністами. Донцов вважає, що будувати власну творчість із динамізмом при запозиченні комуністичних мотивів ні в якому випадку не вийде, а тим більше вкоренити його на національній основі. Причиною цього є нестача оригінальності у творчості, яка абсолютно копіює все московське [51, с. 60].

Д.Донцов називав Миколу Григоровича Хвильового “полудневим романтиком”, акцентуючи на тому, що письменник повсюди декларував свою жорстоку сатиру щодо сучасних йому подій, смуток за так званою новою людиною та, звичайно, протест та заклик.

М.Хвильовий хотів, щоб відбулось утвердження української культури як справді істинної та справжньої, яка підвладна даному часу та епосі тодішнього мистецтва. Митець запропонував свою теорію для пояснення тодішнього сучасного для нього літературного процесу. Відповідно підтвердженням цього є відоме гасло Миколи Хвильового “Геть від Москви”, перше виголошення якого було початком власне кінця та не змогло допомогти ні публічним покаятням засновників організації – Досвітнього, Хвильового та Ялового, ні зарадити ліквідації ВАПЛІТЕ під силою більшовицького режиму.

Окремі літературознавці вважають, що ВАПЛІТЕ змогло лишити після себе дуже величний літературний доробок та показати напрямок для майбутніх поколінь [48, 309].

Безперечно, літературні процеси у 20-х роках ХХ століття не були лише звичайними наслідуваннями старої європейської традиції. Вони надзвичайно творчо використовували ціннісні здобутки минувшини, проте будувалась принципово нова літературна школа. Адже бунтівництво, повстання великих письменників у різні часи ставали передвісниками величезних змін не лише в аспекті мистецтва, а також в соціальному та філософському аспектах. Саме таке глибоке відчуття надало можливість великій кількості письменників побачити ту трагічність ситуацій, що виникали [38, с. 66].

Літературна дискусія 1925-1927 років власне виникала в умовах сильного партійного тиску, але також і значного літературного відродження. Та проблематика, яку обговорювали під час дискусії, мала відношення до ставлення суспільства до традицій, класичної спадщини, новаторства шляхом нового мистецтва у розвитку.

Памфлет "Про "сатану в бочці" найголовніше стосувався саме діяльнісних аспектів лівацьких організацій, що давали підтримку партійних гасел та великого масового поєднання усіх ніби-то письменників до літературного життя в Україні. Микола Григорович провадив дискусію із різними літературними опонентами використовуючи власні численні памфлети. До прикладу такі як "Камо грядеши", "Думки проти течії", "Апологети писаризму", а також "Україна чи Малоросія". Вони в результаті були програмою національного відродження для тодішнього часу. Хвильовий міркував, що мистецтво українське повинне розвиватися самостійним чином, в різних творчих пошуках, які є близькими до європейського мистецтва.

За міркуваннями Миколи Григоровича на тодішній період це був термін для четвертого відродження суспільства та людства як такого. Письменник вважав, що Україна — ціннісне та географічне перехрестя Азії та Європи, і, безперечно, вона мала культурні зв'язки із двох сторін. Це відродження мало б здійснити і виховати українських митців, які, що дуже важливо, були надзвичайно інтелектуально розвиненими і розуміли та знали культуру та спадщину Античності [45, с. 23].

Відмітимо те, що дискусія із літературної переросла в подальшому в національну та політичну. Під час 1925-1928 рр. обговорювали культурні питання, незалежності України, нації української як такої. Напевно через ці питання Микола Григорович і отримував велику підтримку не тільки в літературних колах, але також і в політичних, наукових та й впринципі на різних шарах громадського життя.

Комуністична партія як влада реально почала розуміти велику небезпеку цього впливу на суспільство. Вони почали реагувати на це швидко, беручи до уваги дискусію, актуальні питання, які піднімались, і найголовніше – поведінку самого Миколи Хвильового. Йосип Сталін особисто відправив лист народному комісару освіти О. Шумському. В цьому листі було звинувачено Миколу Григоровича в зраді ідеалів комунізму та у відступництві. Лазар Каганович, який був на той час генеральним секретарем Центрального Комітету Комуністичної Партії (більшовиків) України, взяв на використання лист Йосипа Сталіна, а також певні висловлені політичні оцінки О.Шумського в боротьбі з українською інтелігенцією та з національним українським рухом. Тому в 1926 р. політичне бюро ЦК КП(б)У звільнило Хвильового, Ялового з посад та обов'язків редакторів журналу “Червоний шлях” за так звані політичні помилки. Пізніше в 1927 р. О. Шумського та М. Хвильового ще звинуватили в так званому національному ухилянні та в українському фашизмі і особливо в контрреволюції.

Микола Хвильовий дотримувався певною мірою ідеологічної лінії Центрального Комітету Радянської Комуністичної Партії (більшовиків), тому характеризував просвіту навіть як ідеологію буржуазії, сільського непу і в тому ж звинувачував в ідейних зв'язках з куркулями. Проте разом із цим Микола Григорович надзвичайно різко виступав проти претензій мистецьких та марксистських малописьменних осіб щодо керівництва мистецьким рухом, говорячи під цим про масовістів.

У відповідь на критику Хвильовий продовжував розвивати визначення “психологічної Європи”. В даному випадку мова йде про співвідношення

суспільства та особистості, про певний ідеал згідно якого має бути громадянин, який розробила Європа [22, с. 112].

Досить значні та великі розбіжності проявились у Миколи Хвильового з партійною доктриною щодо роз'яснення ролі особистості та колективу не лише в мистецтві, а узагальнено в суспільному житті, що в реальності так і не змогли були здоланими. Це дуже вплинуло на подальшу долю самого письменника. Більшовицька партія з своїм централізмом та уніфікацією під час проведення політики опиралась в основному на принципи колективізму в дуже різних виявленнях. А саме: партійні осередки, ради, різні професійні об'єднання.

Усе це досить легко підкорилось комуністичній владі та через це проводилось керування мистецькими процесами. Саме тому через різні колективні форми організації діяльності партія мала можливість нав'язати суспільним осередкам власні волю з ідеалами. Щодо окремих індивідів, то він перетворювався на механізм, що як гвинт владної системи, без вміння думати, а бути лише виконавцем планів комуністичної влади.

Наперекір ідеології комуністичної партії Микола Григорович показував те, що дійсним творцем мистецтва, тим уособленням так званої "психологічної Європи" має бути активна, діяльнісна людина. За словами Ю.Коваліва, це мав бути такий тип людини, в якому мали поєднатися енергія творчості, неспокою, духу людської допитливості, а також незалежності, яка притаманна європейцям, що прожили епоху свого відродження та самоутвердження.

Великої політичної гостроти набули звинувачення української інтелігенції, у так званому масовництві, копіюванні і наслідуванні вказівок радянської влади. Власне в тому ж і проявилось непогодження із централізованою політикою Москви та недумаючими місцевими керівниками. На період 1926 р. літературна дискусія набирала обертів. Тоді масовісти із промовами набули широкого та гострого політичного аспекту. У власних виступах ці представники дуже часто звертали увагу на правильне дотримання класового принципу в творчій та організаційній діяльності.

Пилипенко, як головний опонент Хвильового, на початку 1926 р. стверджував, що принцип класової організації сил літератури через нових академіків є занедбаним. Цим же ж доводив основні постулати комуністичної партії: який класовий підхід суспільно-політичного життя країни та процесу літературної організації [39, с. 133].

Літературна дискусія все більше отримувала звинувачувальний характер. Яловий стверджував, що дуже відчутна мистецька бездарність великої кількості масовістів. У своїх працях він писав, що пролетарські організації в світ йшли створювати без ніякого літературного капіталу досвіду.

Пилипенко у відповідь на вище згадану публікацію у газеті “Культура і побут” опублікував статтю із критичними висловлюваннями щодо засад організації ВАПЛІТЕ, невірного направлення їхньої діяльності відносно вимог часу та поставленими завданням для письменників. Він не сприймав елітарність ВАПЛІТЕ, тому не допускав навіть можливого впливу на суспільство. Відкрито оголошував на закритості даної літературної організації та навіть прирівнював до масонства. В тодішніх умовах це вже справді було надто серйозним звинуваченням, бо відділення представників культури в певну окрему організацію власне із закритим типом повністю суперечило політиці партії.

М.Зеров, який приєднався до літературної дискусії, з власних наукових позицій захищав літературну традицію минулих часів. Він виступав за поглиблення навчання юних письменників, хоча у більшості випадків все ж таки погоджувався із поглядами, які висував Микола Хвильовий, але уникав різких висловлювань і звинувачень, на відміну від Хвильового, навіть робив спроби захищатися від несправедливих звинувачень. Але і йому було необхідно себе захищати від нападків юних літераторів, що звинувачували Зерова у прихильності до комуністичної партії.

Варто відмітити, що найбільш детально Зерову потрібно було пояснювати власні погляди на літературну конкуренцію. Він був змушений доводити те, що існування конкуренції, вільної поміж письменниками, є запорукою до зростання естетичних цінностей в мистецьких творах [37, с. 89].

Приводом до пожвавлення літературної дискусії навесні 1926 р. стало видання циклу памфлетів М.Хвильового під назвою “Апологети писаризму”, які були опубліковані в лютому - березні в журналі “Культура і побут”. Микола Григорович у цих памфлетах надалі продовжував літературну дискусію із Пилипенком, Щупаком та Буревієм. Тут вже можна чітко простежити, що дискусія виходить досить далеко за межі літературних проблем та акцентується на суспільно-політичних проблемах і напрямках розвитку української культури. Хвильовий виступає проти окреслення мистецтва лише в певних рамках.

Тут простежується конкретне несприйняття теорій та ідеологій ролі керівної та направляючої в житті суспільства більшовиками. Погляди Миколи Григоровича в такому контексті суперечили політиці більшовицької партії щодо активної насаджуваної уніфікації усього суспільного життя в країні.

Але становище не рятувало, і досить туманне запевнення Хвильового про те, що мистецтво повинне бути у служінні для революційного класу, проте не як клас для класу, а швидше як клас для суспільства людського. Це і було його історичною місією. Також ніяк не можна було сприйняти тезу Миколи Григоровича щодо мистецтва для розвинених інтелектів. Через це він називав суспільство не народом, а купкою інтелектуалів.

Пробуючи здобути підтвердження лояльності влади до ВАПЛІТЕ, Хвильовий досить часто плутався. Він заявляв, що виступає за звільнене від політичної кон'юнктури мистецтво, але в той же час стверджував, що ВАПЛІТЕ є ідеологічно-пролетарським центром для виховання юного письменника. На думку Хвильового, саме цей ідеологічно-пролетарський центр мав переконати юних письменників, що тільки пролетаріат, як історичний клас, може повести суспільство у майбутнє. Лише пролетаріат має змогу створення умов для культурного ренесансу. Тільки пролетаріат утворить такі відповідні умови, щоб відбулось відродження юної нації. Через перебування в полоні марксистської ідеології щодо гегемонії пролетаріату, Хвильовий практично надавав відмову “плужанам” у можливості ідеологічного впливу на суспільство в дусі марксизму та вимагав припинення розбурхання робітничо-селянської молоді. Культурний

ренесанс, на його думку, становлять ваплітянство із критеріями, продиктованими юним історичним класом, тобто пролетаріатом.

Орієнтація на гегемонію пролетаріату Миколи Григоровича для побудови суспільства нового зразка не викликала протидії в партійних діячів, а от щодо думок про місце пролетаріату в революції культурній не все було однозначним. Хвильовий впевнено дотримувався міркування про те, що коли пролетаріат, що є абсолютною більшістю, буде російським або зросійщеним, не володіючи культурою українською, до того часу революція культурна в Україні не буде давати бажані результати. Микола Хвильовий безперечно виступав проти пропозиції Щупака з масовістами, яка полягала в поступовому втягуванні пролетаріату в українську культуру, замість цього пропонуючи вживати рішучі заходи для повної українізації бюрократичного апарату [34, с. 65].

Притримуючись власних встановлених поглядів щодо пролетаріату, Хвильовий заявив, що на його думку в тодішній час єдиним виходом було опанування культурного руху. Вимога письменника щодо українізації пролетаріату фактично була виступом проти русифікаторської багатовікової політики імперіалізму. Через це Хвильовий накликав на себе шквал критики на захист російського робітництва та зросійщеного українського суспільства, великої кількості українського партійного та бюрократичного апарату. Вони навіть не бажали слухати про якесь мінімальне навіть опанування українською мовою і культурою. Українізація пролетаріату як проблематика заторкнула головні принципи соціального джерела більшовицької партії та національну політику, яку вона провадила. Власне це і викликало дуже серйозні розбіжності в рядах партії та владних органах.

Певний дивний шок у великої кількості читачів викликав памфлет “Московські задрипанки”, написаний Миколою Хвильовим. Це була відповідь на брошуру Буревія під назвою “Європа чи Росія”, у якій доводилась залежність Хвильового від представників російського письменництва. Це викликало неоднозначну реакцію у Миколи Григоровича. Цей діалог вартий уваги, бо він

надзвичайно сильно вирізнявся від загальної картини у дискусії. Ні один, ні другий автори не використовували політичні чи образливі звинувачення.

Вартою уваги є перша заява Миколи Хвильового про українських літераторів, які не повинні виховуватися на основі російської літератури. Ця заява в результаті призвела до величезної хвилі обурення значної кількості партійної та радянської номенклатури, яка виховувалась на штучно нав'язуваному царському режимі із народними постулатами щодо месіанської ролі росіян в житті усіх націй, які проживали в імперії. Хвильовий звертається до здорового глузду читачів, акцентуючи увагу на явних відмінностях розвитку Росії та України в післяреволюційний період. Згадує перехід української поезії на певний самостійний напрямок розвитку, вказує на складність української дійсності, юність національної літератури, що перебувала на етапі відродження найкращих традицій своїх предків.

Під тиском комуністичної партії Микола Хвильовий був змушений вийти із дискусії, а О. Шумський навіть виїхав за межі України. В результаті звинувачень та критики з боку влади відбулось примусове завершення дискусії і розпочались репресій та введення жорстокої цензури для письменників [57, с. 324].

Про важливе значення та колосальний вплив М.Хвильового під час літературної дискусії 1925-1928 рр. на письменників та українську інтелігенцію, на український народ загалом, відображають спогади про нього в романі Івана Багряного “Сад Гетсиманський”.

Отже, літературна дискусія 1925-1928 рр відбувалась у три основні етапи. На першому етапі, який почався з 30 квітня 1925 р. статтею Яковенка під назвою “Про критиків і критику в літературі” та публікацією у відповідь памфлету Миколи Хвильового “Про сатану в бочці...”. На цьому етапі М.Хвильовий зміг сформулювати основні проблеми літературної дискусії та окреслити пропозиції для їхньої реалізації.

Другий етап літературної дискусії розпочався 26 квітня 1926 року, коли було видано лист Йосипа Сталіна “Товарищу Л.М. Кагановичу та членам

політбюро Центрального Комітету Комуністичної Партії (більшовиків) України” і тривав до розпуску ВАПЛІТЕ та диспуту із назвою “Шляхи розвитку сучасної літератури”, у якому прийняли участь представники всіх літературних організацій із Києва, які розпочали розвивати тези Миколи Хвильового, певним чином доповнювати їх, дбати про духовні цінності та високо художні твори, а щодо пролетарських, застерігати від підміни дискусії політичними гаслами.

Третій етап характеризується втручанням партійних органів, а також функціонерів в літературну дискусію, що в результаті отримала політичне спрямування. У підсумку літературна дискусія у третьому періоді буквально розчинилась, розпочались політичні звинувачення. В цей час починає активно процвітати сталінська теза про “загострення класової боротьби”. Результати утвердження сталінізму щодо літературної дискусії полягали у тому, що письменникам навішували ярлики та при цьому партійні опоненти проголошували їх від імені комуністичної партії та народу[21, 37].

Таким чином, в ході літературної дискусії 1925-1928 рр. Микола Хвильовий висунув ряд вимог, серед яких була негайна «дерусифікація пролетаріату» в Україні, відокремлення української культури та суспільства від російської культури та Москви загалом, а також орієнтація на «психологічну Європу». М. Хвильовий також критикував владні органи і партійний апарат, які не підтримували українську мову та культуру а саме в розвиток української культури розглядався письменником як шлях до відродження національної свідомості українського народу.

Ця дискусія викликала суперечки і розбіжності в партійних колах, що зрештою привело до широкої критики з боку радянської номенклатури. Микола Хвильовий був змушений вийти з дискусії, оскільки відбувався сильний тиск з боку комуністичної партії. Незважаючи на негативні наслідки, позиція Хвильового у 1925-1927 рр. мала значний вплив на український народ, інтелігенцію, письменників. Його наголос на самобутності української літератури сприяв відродженню української літератури.

2.2. Вплив сталінського тоталітаризму на творчість і долю митця

Микола Хвильовий беззаперечно вірив в майбутню силу українського народу, показував свою впевненість в тому, що українська культура зробить значні внески в світову, але тільки, якщо відмовиться від російського наслідування. За його словами, необхідно було їхати до Європи навчатись, але пам'ятати і про майбутнє свого народу. Через гостроту національного питання в тодішніх умовах, промови та заклики Миколи Григоровича до самостійності в українській літературі, відокремлюючись від російської, почали набувати звучання політичного та стали смертельно небезпечними для централізаторської політики Комуністичної Партії (більшовиків).

Через гасло М.Хвильового “Геть від Москви” виник привід, щоб втрутитись у дискусію вже партійному керівництву. Лакиза, який був одним з працівників відділу преси ЦК КР(б)У, опублікував статтю, де звинувачував Миколу Хвильового в спробах розірвання добровільного союзу націй. Горбач вважає, що тон статті, безапеляційність та категоричність свідчили про те, що в Лакизи були захисники, які мали зацікавлення у розпалюванні ідеологічної боротьби із представництвом української свідомої інтелігенції.

Більшовицька партія зі своїми каральними органами довгий час не могла стояти осторонь від дискусії. Велось уважне стеження за перебігом літературної дискусії, проте втручатись прямо без вказівки з Москви комуністична партія в Україні не наважувалася. Другою причиною власне ось такої нерішучості влади було схвалення Центрального Комітету Комуністичної Партії (більшовиків) України курсу на українізацію та наявність досить сильної позиції націонал-комуністів.

26 квітня 1926 року Йосип Сталін написав листа Лазару Кагановичу, в якому зосередив увагу на «націонал-ухильництві» в УСРР і приділив третину листа саме Хвильовому.

З появою сталінського листа розпочалася полювання на М.Хвильового. Памфлет «Україна чи Малоросія?» був заборонений для друку. У 1926 р. ім'я Хвильового з'явилося в суперсекретному документі ГПУ УСРР під назвою «Про

український сепаратизм», який спрямовувався на збір повної інформації про прихильників «українізації».

У газеті “Вісті УЦВК” була опублікована стаття Чубаря, в якій містилось звинувачення Миколи Хвильового в переході на ідеологію буржуазії. Там було наголошено на те, що письменник хоче відірвати Україну від Росії в дуже різних планах: політичному, культурному та економічному. Через це в листі наголошувалось на потребі уважно слідкувати за дискусією і здійснити певні висновки. А результат міг бути тільки один — Микола Хвильовий є класовим ворогом.

Розпочав цькування Хвильового проявлено завідувач відділу друку при Центральному Комітеті Комуністичної Партії (більшовиків) України А.Хвиля. Саме ним було розроблено схему політичної кампанії проти Хвильового і його прихильників, яка містила три етапи.

На першому етапі організація негативних відгуків мала бути направлена на ВАПЛІТЕ. Вона ставала символом осуду опозиціонерів так званими широкими народними масами. Потім така тактика була застосована на час різних політичних процесів. Головними організаторами такого роду відгуків були Хвиля та викладач марксизму-ленінізму Харківського інституту народної освіти Юринець.

Головною силою для ЦК КП(б)У під час боротьби з літературною опозицією була газета “Комуніст” — центральний друкований орган більшовицької партії. В ній у більшості випадків друкувались розгромні статті партійних функціонерів, а також так званих слухняних літераторів із критикою головних положень Хвильового. Юринець критикував орієнтацію Миколи Григоровича на Європу та стверджував, що орієнтиром йому має бути тільки така Європа, яка підходить по догматах щодо класової боротьби. Пізніше, за декілька днів, у газеті “Комуніст” було опубліковано статтю Хвилі, де він зробив висновки, що Микола Хвильовий у власних памфлетах вказував на багато помилкових суджень. Дуже показовим є те, що дана стаття розтягнулась на

декілька номерів та вміщала критику усіх головних думок письменника щодо національної літератури та психологічної Європи.

Після цього до Хвилі приєдналися декілька юних критиків. До прикладу, Коваленко та Десняк, які були головними київськими цензорами, і завдяки цьому хотіли зробити свою кар'єру. В той час літературна критика поєдналась з політичною. Обвинувачення в буржуазному націоналізмі та заклики до відповідних органів влади, щоб можна було з'ясувати всі ухили, відповідали ситуації, яка склалась в партійному середовищі з початком боротьби Йосипа Сталіна з партійною опозицією.

В цей час в Україні велась боротьба поміж О.Шумським та Л.Кагановичем за владу. О.Шумський робив спроби завести у керівництво українські кадри, досить прямо розуміючи гасла українізації. А от Каганович відкрито ненавидів все українське та хотів мати біля себе вірних йому людей [23, с. 254].

Григорій Гринько, будучи головою Державного плану УРСР, колишній боротьбист, опублікував свою статтю, яка опосередковано мала б підтримати Миколу Хвильового. Гринько визнавав, що співробітництво між українською і російською культурою є нерівноправним, через те, що Росія відкрито хоче гегемонію, а перехід української культури до європейської культури повинен переходити своїм шляхом, а не через Москву. Проте в той же час він провадив критику памфлету “Московські задрипанки” і це перешкоджало головному змісту статті. Це можна вважати певним сигналом Хвильовому про закінчення підтримки зі сторони націонал-комуністів, бо обвинувачення в українському шовінізмі вплинуло і на них. В цей період О.Шумський залишився без авторитету в більшовицькій партії та не мав змоги вплинути на певні зміни, які велись в кадровій політиці.

На другому етапі боротьби більшовицької партії з Миколою Хвильовим розпочато червневий пленум ЦК КП(б)У у 1926 році. Цей пленум визнав, що керівництво партії не має змоги керувати ситуацією в сфері національного будівництва, бо українізація набула небажаного результату. Лазар Каганович у доповіді на пленумі говорив, що Микола Хвильовий та його прихильники

перебували під впливом націоналістичних кіл і стверджував, що неокласики вже не були спільниками, а класовими ворогами. Згідно з рішенням пленуму щодо підсумків українізації, в майбутньому національному розвитку України в складі СРСР було поставлено крапку. Зазначалося, що дрібне буржуазне середовище із шовіністичними настроями може проникнути в більшовицьку партію, тому з цими проявами більшовики мають провадити дуже жорстоку боротьбу.

Стає зрозумілим, що ініціатором та автором даної постанови був Лазар Каганович, бо здебільшого постанова дублювала його промову на пленумі і виступ на III сесії ВУЦВК.

Одразу по завершенню пленуму було розпочато масований наступ на представників неокласичного напрямку. У червні ЦК КП(б)У увів заборону на друкування творів та статей українського письменника для старшого покоління, учасника активного літературного довоєнного життя, дійсного члена ВУАН Михайла Могиланського. Цю заборону було зроблено у вигляді таємного циркуляра редакторам усіх газет. В ньому циркулярі було вказано, що це цілком таємно та особисто, і не можна вміщати ніякі твори Могиланського.

Тематика боротьби із літературною дискусією не сходила зі шпальт газети “Комуніст”. Постійно друкувались розгромні статті із дуже різкими обвинуваченнями політичного характеру. Показовим в такому аспекті є стаття Хвилі під назвою “Марні надії ворогів” в деяких номерах газети. М.Хвильового, С.Єфремова, а також М.Могиланського прямо визнавали ворогами радянської влади через те, що вони були проти партійної більшовицької політики [36, 76]. Через підтримку неокласиків звинувачувалося і ВАПЛІТЕ. У статтях вимагали українських митців зректися помилкових думок, а також публічно покаятися.

Масований наступ партійної номенклатури на літературну дискусію влітку-восени 1926 р. мав свої наслідки. Опоненти Хвилі не пробували захистити свою точку зору відкритим чином. Деякі літературознавці за допомогою друкованого слова робили спроби відокремитись від Миколи Хвильового та затвердили свою лояльність до режиму. Драй-Хмара написав приватний лист про

функціонування системи переслідування письменників, що не входили в нове більшовицьке суспільство.

У жовтні 1926 р. відділ друку та агітаційної промисловості при ЦК КП(б)У приступив до реалізації третього етапу кампанії ліквідації літературної дискусії як опозиційної. Згідно цього етапу, Хвильовий та його послідовники мали визнати власні помилки та привселюдно каятись, бо без цього партія більшовиків не могла вважати, що опозицію подолано.

12 жовтня 1926 р. у відділі друку при ЦК КП(б)У було проведено спеціальну нараду через проблематику дискусії та відношення до неї партійних органів. За декілька годин до початку наради туди було запрошено Хвильового та Ялового із таємним наміром змусити їх відмовитися від власних поглядів. Усі виступи промовців на нараді носили переважно звинувачувальний характер. Хвиля відповідно, як завжди, задав цьому тон. Оцінку політичної діяльності Миколи Григоровича зробив і О.Шумський, який заявив, що Хвильовому потрібно визнати, що він помилявся. Після великої кількості обвинувачень Микола Хвильовий не намагався навіть виправдовуватись, тільки заявив, що Хвиля підбурював письменників проти Хвильового. Звичайно, ця інформація не була таємницею, через це усі присутні абсолютно нормально відреагували на повідомлення російського мовознавця Фінкеля про те, що Хвиля поцікавився у Миколи Григоровича, чому не було виступу із осудом ваплітян. Мовчання Хвильового було розцінено як приховану підтримку незгідних.

Впродовж наступного місяця критика від більшовицької партії продовжувалась та певним чином добивала ВАПЛІТЕ. Тогочасна влада очікувала, щоб члени ВАПЛІТЕ офіційно капітулювали. Така нерівноцінна боротьба важко відзначилась на здоров'ї М. Хвильового. Він втратив психічну рівновагу, став імпульсивним. У результаті важкого нервового виснаження сталось загострення хвороби Хвильового. Таке свідчення є в спогадах сучасників Миколи Хвильового, наприклад, в щоденниках Любченка [54, с. 188].

4 грудня 1926 р. Досвітній, Хвильовий та Яловий видали в газеті “Вісті ВУЦВК” покайного листа під назвою “Заява групи комуністів членів

ВАПЛІТЕ”. Неможливо точно сказати, чи мали вони надію на якесь майбутнє, чи лише хотіли відтягнути час від неминучого. Розуміючи, яким чином Микола Хвильовий переживав та проживав свої поразки, можна зробити припущення, що в грудні 1926 р., коли він підписував “Заяву”, Хвильовий все ще надіявся на продовження боротьби. Аналізуючи текст листа, варто зазначити, що він надто правильний, але з великою кількістю непритаманних для Хвильового зворотів.

Важливо, що формально закінчення літературної дискусії не передбачало добрих наслідків для її учасників. Керівництво більшовицької партії, щоб вивчити настрої української інтелігенції, посилювало тиск на неї, залучивши підвідомчі органи. У грудні 1926 р. ЦК КП(б)У зажадав від Невського, який був головою профспілки працівників мистецтв, негайно зробити точні подання систематизованих відомостей щодо настроїв інтелігенції, а також про ставлення до літературних справ.

Під час літературної дискусії було визначено, щоб за певними мирними організаціями, наприклад за відділом друку або Агітаційною спілкою, відчувалася все активніша діяльність ДПУ. Тоді в лютому 1927 р. секретар ЦК КП(б)У В.Затонський скерував до ДПУ таємне розпорядження, в якому була сформульована вимога надсилати матеріали, що стосувались інтелігенції України, які характеризуватимуть активність інтелігенції в профспілковій, радянській та культурній роботі, а також повідомляти про ставлення інтелігенції до партійних постанов з національного питання та до літературної дискусії.

Такі матеріали необхідно було підкріпляти відповідними виписками, частину з яких було передавали Лазару Кагановичу перед від’їздом до Москви. Дослідники вважають, що характерні виписки потрібні були Кагановичу для звіту перед Й. Сталіном, бо в квітні він надіслав спеціальний лист стосовно українізації [50, с. 79].

Варто відмітити, що в другій половині 1920-х років була схема для легалізації творчих спілок. Щоб легалізувати спілку, для початку треба було список та статут засновників з усіма необхідними даними, а саме: посада, місце роботи, адреса – направляти до Головополітосвіти, а звідти – пересилати до

Міжвідомчої комісії НКВС. Після цього матеріали відправляли до ДПУ, там всі фундатори детально проходили перевірку на лояльність до радянської влади. Органи таємної поліції певним чином теж робили свої правки у статутах мистецьких об'єднань. Тільки після схвальної відповіді ДПУ документація відправлялась назад до Головполітосвіти.

Окрім цього, усе керівництво мистецьких об'єднань та філіалів стояло на обліку у каральних органах. Відповідно, нічого позитивного це не передбачало для України. Наступні події характеризувались жорсткими обмеженнями літературної творчості, уніфікаційною діяльністю мистецьких угруповань та здійсненням фізичного винищення української інтелігенції.

Під час літературної дискусії більшовицька влада нарешті зрозуміла, яким саме вони хочуть бачити майбутнє мистецтво. Тоді розпочали накреслюватись основи соціалістичного реалізму. Головними його характеристиками була груба агітація, яка здійснювалась в простій та зрозумілій формі для суспільства. Разом з цим після участі в полемічній літературній дискусії більшовицька партія зрозуміла, як саме не потрібно писати.

В грудні 1928 р. вийшла перша книга “Літературного ярмарку” Миколи Хвильового. На той час це була оригінальна та нова робота в літературній сфері. Щось схожого українська література не мала за всю свою історію. В ній була присутня широка критика тодішнього культурного та суспільного життя, викриття недоліків, а також похвала. Саме в цьому творі був присутній пафос відродження та схвалення ідейності щодо Великої Радянської Соборної України. В цьому ж творі Хвильовий висміяв пропагандистську ідею єдиного стилю пролетарської літератури [49, с. 158].

Письменник був твердо впевнений, що формування і творче утвердження стилю протистоїть офіційній панівній більшовицькій владі. Тодішнє становище вимагало соціального матеріалу, а не окремих фактів. Можна чітко зрозуміти та підтвердити, що літературна дискусія на початку 1928 р. аж ніяк не припинилась. Ідея, яку поставив Микола Хвильовий на початку дискусії у 1925 році, повстала по-новому та мала набагато глибшу аргументацію.

Період творення “Літературного ярмарку” був певною мірою наповнений настроєм і духом доби ВАПЛІТЕ. Микола Хвильовий із своїми прихильниками проживали із вірою, що вдасться зберегти свободу як щось особисте та творче, а також національну та державну незалежність. Проте з квітня 1929 р., відколи Й. Сталін спирався на традиційні націоналістичні імперські сили у Всесоюзній Комуністичній Партії (більшовиків), на партійній конференції він практично зробив державний переворот. Про якусь свободу чи хоча б ліберальні ідеї українських письменників навіть думати не можна було. Необхідно було по-іншому використовувати силу, змінити тактику, звикнути та адаптуватись до нових умов.

Саме Микола Хвильовий першим зрозумів та відчув нові суворі зміни. Микола Григорович усвідомлював, що в тодішніх умовах, які склались, позапартійним письменникам місця не буде. На різних зібраннях із однодумцями він стверджував, що актуальним є створення вже нової організації письменників, які б все ж були позапартійними. Літом 1929 р. розпочалось колективне міркування головних декларативних засад та назви організації. Микола Хвильовий був переконаний, що в тодішніх нових умовах проблематика масовості та партійності є головним аспектом для існування. Однодумці мовчки погоджувались, все проходило без дискусій. Таким чином затвердилась нова ідея для молодой організації. Лише троє колишніх представників ВАПЛІТЕ не погодились на таке продовження. Це були: Йогансен, Слісаренко, Смолич.

Натомість вони створили власну “Техномистецьку групу А”. Неочікувано нова ідея молодой організації почала набирати значної популярності. До неї почали вступати не лише письменники, а й представники інших видів мистецтва. Значним кроком, на який вказує Микола Григорович, був вступ в організацію великої частини харківської групи “Молодняку”: О. Кундзіча, Т. Масенка, О. Донченка, Ю. Вухналя, Івана Момота та ін.

В результаті одразу активізувався новий рух. Починаючи із вересня 1929 р., щотижня збирались в будинку імені Еллана-Блакитного. Вся ініціатива та керівництво знаходилося в руках Миколи Хвильового, Миколи Куліша та

Досвітнього. Коли відбувалось перше засідання, Микола Григорович проінформував про погодження вищого керівництва на створення нової організації та навіть повідомив про обіцянку фінансувати опублікування місячника [43, с. 34].

Основним завданням організації було забезпечення високої мистецької якості та ідейності у творах, дотримання марксистської ідеології проти усіх націоналістичних та буржуазних ухильнянь. Діяльність письменника визнавалась служінням сьогоднішньому дню. Тому письменники були зобов'язані перебувати на фабриці, в колгоспі та на заводі. В цих місцях письменник мав влитись в працю, відкривати для молоді їхні робітничі таланти, залучати їх до мистецько-літературних студій та організацій.

Саме тому Микола Хвильовий вказує, що масовізм на тодішній період став бойовим завданням в організації. Юрій Яновський на засіданні організації запропонував проєкт назви для організації як ПРОЛІТФРОНТ, що означало Пролетарський літературний фронт. Всі підтримали та затвердили назву.

У листопаді 1929 р. в періодиці з'явилась декларація нової організації, яка вже мала назву ПРОЛІТФРОНТ, як об'єднання студій літературного пролетарського фронту. Цю декларацію підписали більше тридцяти представників, що творили організацію, очолюваною Миколою Хвильовим, Миколою Кулішем, Павлом Тичиною та Ол.Досвітнім. В грудні 1929 р. вийшла остання книга "Літературного ярмарку". Саме цим закінчилася романтична, гостра та сатирична епоха. Надалі прийшла невідома, перспективна, ідейна та мобілізована епоха ПРОЛІТФРОНТУ.

З початком 1930 р., із редакційною групою у складі: М. Куліша, І. Сенченка, Ю. Яновського, А. Любченка, М. Хвильового, розпочалось видавництво місячника за аналогічною назвою "Пролітфронт". З минулих полемічних проблем редакційна група залишила лише проблематику стилю та напрямок літератури і мистецтва. Цим питанням у "Пролітфронті" приділялась певна увага. Не було більше систематичної боротьби із ВУСППом, як іншою

організацією, тільки інколи гострішою була реакція на необ'єктивну критику творів або ж діяльності пролітфронтівців.

Микола Григорович за добу ПРОЛІТФРОНТУ не опублікував жодної своєї праці. Хоча психологічно він до цього роду мистецтва ще не був готовий, але усвідомлював, що прийшла доба оптимістичних, безконфліктних, партійно-витриманих праць та творів. Саме через це Хвильовий усю свою творчу натуру викладав у літературній публіцистиці. Полеміка була направлена в основному проти “Нової Генерації”. Це була організація українських футуристів, але в більшості полеміка була спрямована на О.Полторацького, для цього було випущено три великі гострі та викривальні статті [31, с. 56].

Чому була така велика увага ПРОЛІТФРОНТУ до “Нової генерації”? Це можна пояснити тільки особистим бажанням самого Миколи Хвильового. Таке гостре відчуття викликане певними двома моментами. А саме: дуже гострим та негативним ставленням “Нової генерації” до ПРОЛІТФРОНТУ як конкретної організації, в усіх виданнях про це нагадували та підтверджували; виданням провокативної статті О. Полторацького, яка стосувалась творчості Остапа Вишні і відіграла ту фатальну роль у подальшій долі Остапа Вишні.

Вище згадані причини були головними у цій війні Миколи Григоровича проти “Нової генерації”. Характерною особливістю наступних памфлетів Миколи Хвильового було те, що вони містили полемічний і сатиричний таланти письменника та були повністю пройняті тодішньою панівною викривальною, прокурорською і безоглядною формою критики. Беручи до уваги позицію більшовицької партійної лінії, Микола Григорович дуже прискіпливо, хоча не завжди це було справедливо, шукав у власних опонентах не певні мистецькі хиби, а навпаки політичні чи навіть ідеологічні диверсії, що могли і містити буржуазний націоналізм. На думку деяких дослідників, стан Хвильового можна пояснити високим нервовим напруженням, і це відповідно значно позначилось у його статтях.

ПРОЛІТФРОНТ, можна сказати, одразу розпочав дуже активну культурну і виховну працю на харківських заводах. Це були такі заводи як: ХТЗ, ДЕЗ,

Велозавод. В результаті такої діяльності, із різних заводських літературних гуртків до ПРОЛІТФРОНТу прийшло більше десятка юних робітників-літераторів. Серед цих хлопців були дійсно справжні таланти. До прикладу, це: Іван Калянник, Микола Нагнибіда, Сергій Борзенко. Якщо говорити про Інститут марксизму, то звідти прийшли: М. Кириченко, І. Редькина, П. Демчук. Із старої організації “Плуг” перейшов О. Сорока, з “Авангарду” – Леонід Чернов. Варто відмітити, що до складу ПРОЛІТФРОНТу увійшли також і єврейські письменники: Д. Фельдман, Е. Козакевич, Т. Ген, Б. Міллер, О. Фінкель.

Письменники погодились видавати, окрім місячника “Пролітфронт”, також ще популярно-теоретичний двомісячник із назвою “Літературний цех”. Він був призначений спеціально для літературних робітничих студій та студентської молоді. Така нова та молода організація брала дуже активну участь під час творення Федерації українських революційних радянських письменників. Саме тому до цієї Ради Федерації від ПРОЛІТФРОНТу було делеговано: Миколу Хвильового, А. Любченка, І. Момота.

Також варто відзначити, ПРОЛІТФРОНТ приймав діяльнішу участь в місячнику української культури, яка в тодішній час по території всієї України організувала Всеукраїнську Раду Професійних Спілок (ВУРПС). Було визначено певну групу письменників, які мали брати участь у місячнику. Проте, на початку 30-х років у вищих керівних ешелонах більшовицьких центрів починала виникати ідея абсолютної уніфікації літературного життя. На першому етапі мало відбутись об’єднання усіх діючих письменницьких організацій з ВУСППом. І як не дивно, втілення цієї ідеї мало розпочатись із найавторитетнішої на той час організації, а саме ПРОЛІТФРОНТу [19, с. 423].

Головних представників ПРОЛІТФРОНТу викликали у відповідні установи та заявили, що вони мають на собі минулу спадщину ВАПЛІТЕ, націоналістичний маринізм, дотримуються націоналістичних та троцькістських тенденцій, а також мають багато інших гріхів. Тому ПРОЛІТФРОНТ мав бути ліквідований.

Микола Хвильовий це зрозумів після історичної розмови в Центральному Комітеті. Зрозумілим було також, що опиратись немає сенсу, тому 19 січня 1931 р. очільники організації скликали загальну нараду усіх членів, на якій ухвалили самоліквідацію та вступ до ВУСПП. На цьому і завершився останній організаційний етап у творчій діяльності Миколи Хвильового та його прихильників.

Микола Григорович вже під час ліквідації ПРОЛІТФРОНТУ певною мірою усвідомлював те, яким буде завершення. Але доля його прихильників, одностудців і талантів, які були об'єднані в організації, надто сильно його хвилювала. Після ухвалення про самоліквідацію ПРОЛІТФРОНТУ Микола Хвильовий очолив ліквідаційний процес та доклав усіх зусиль для того, щоб з гідністю відправити всіх членів до ВУСППу. На перших спільних зборах 24 лютого 1931 р. ВУСПП М.Хвильовий виголосив дипломатичну промову. Зовнішньо вона виглядала партійно витриманою, самокритичною, але насправді вона містила свій підтекст, як оборона честі ПРОЛІТФРОНТУ.

Безперечно, це мало свій вплив. Пізніше всіх пролітфронтівців дійсно прийняли до ВУСПП. Хвильовий чітко розумів, що в тодішніх умовах письменник, який залишається поза організацією, прирікає себе на творчу смерть. Через це він так боровся за право вступу для своїх всіх послідовників.

Микола Григорович почав відчувати процес певної штучної ізоляції, яка почала поступово створюватись довкола нього. Звичайно, він робив спроби її розвіяти власною творчою активністю. Пробивав створювати ілюзорне примирення із жорстокою реальністю через творчість та таким чином виграти час. М.Хвильовий видав новий цикл оповідань, для того часу на дуже сучасну виробничу тему. Їде в подорож на села Полтавщини та Харківщини, щоб подивитись на життя. Там пише пропагандивні нариси, які друкуються, але ніяких ключових змін не створюють. Минулу його творчу спадщину просто ігнорують, і це ним сприймається досить боляче.

На початку 1932 р. все ж таки було опубліковано перший том вибраних творів Миколи Хвильового, за редакцією Березинського, який був директором

РУХу. Видання цієї збірки для Миколи Григоровича було певною формою протесту. В останні роки Хвильовий починає висміювати тих критиків, які пишуть про нього як про пролетарського початківця [41, с. 47].

Варто звернути увагу на німецького критика, який про том вибраних оповідань М.Хвильового писав, як про дуже рідкісне явище серед письменницьких талантів, коли всі оповідання не є схожими одне на одне. Також він відзначив, що в сатирі помічено вплив англійських гумористів. У певних передмовах до оповідань Хвильовий пише, як колишній полеміст.

Але усі події, що поєднувались в одну лавину, в результаті вели до трагічного суперечливого внутрішнього конфлікту. Злочинний план колективізації вже на початку 1930 р. та хлібозаготівля на селах вже давала жахливі наслідки, які відобразились в Голодоморі 1932-1933 рр. У свідомості Миколи Григоровича це був глухий кут, стан безвиході.

Пропагандивна більшовицька влада несла нову хвилю терору, яка особливо стосувалась культурної сфери. І це вже був інший терор, новий за своєю характеристикою. Вже тоді смертельна загроза була над Миколою Хвильовим, а також над його найближчим оточенням.

Але особиста доля Миколу Григоровича вже не дуже хвилювала. В більшості він переймався загальним станом народу, який з кожним днем ставав жахливішим. Більше йому не вдавалось писати те, що від нього вимагали. Григорій Епик, вирішивши певним чином розрадити свого вчителя, розпочав писати роман та жартом заохотив до цього Миколу Хвильового, ніби то викликаючи його соціальне змагання. Журналісти, які були при тому присутні, сприйняли це серйозно. Наступного дня у пресі містились заголовки про історичне змагання між Миколою Хвильовим та Григорієм Епіком. В той час у Хвильового дійсно виникло бажання створити значущий та вагомий твір. За чутками літературних кіл та інформації з преси, він справді почав писати. У відповідь на назву роману Григорія Епіка “Петро Ромен”, який зображав позитивного героя із сучасності, то Хвильовий навпаки хотів зробити жіночий

героїчний образ тодішнього часу. Назва для роману планувалась “Єва”. Проте із цього задуму не вийшло нічого.

Через події, які відбувались в суспільстві, Хвильовий був роззброєний. Він не міг зрозуміти, чому так відбувається, яка цьому причина та хто винний у цьому всьому. Тому Микола Григорович більше не міг писати та спокійно жити. Тоді він пробує востаннє подивитись на ситуацію. У квітні 1933 р. разом із А. Любченком він їде в Лохвицький район, що на Полтавщині. Ця поїздка описана Любченком в спогадах “Його таємниця”. Туди ж одразу приїхав секретар Лохвицького райкому партії Васильківський. Саме він являвся однодумцем Миколи Хвильового ще з 1930 р. у Харкові. Завдяки цьому Хвильовий та Любченко дізнаються про стан життя в цьому районі [55, с. 40]. Вони вірили та робили пошуки того, яким чином вийти з глухого смертельного кута. Хвильовий побачив, як вибухають повстання та їх дуже жорстоко придушують певні військові спеціальні частини, бачив, як голод охоплює цілі села та райони. Він чув про самогубства та випадки самогубств цілих родин. На його очах панувала безнадія, жах, відчай та безладдя.

На думку Миколи Хвильового, голод був явищем свідомо організованим. Він стверджував, що розруха та голод є певним хитрим маневром для того, щоб впоратись із небезпечною українською проблемою для радянської влади. Такі спогади залишив Аркадій Любченко.

Всього побаченого та почутого Хвильовому було досить. Через хворобу Любченка він залишає Лохвицький район та повертається в Харків. Ймовірно, він дійсно вирішив знову піти проти течії. У Харкові Хвильовий застає радикальну перезагрузку Ради народних комісарів України. Скрипника вже було усунуто із посади народного комісара освіти. На посаду призначили В.Затонського, а першим заступником А.Хвилю. Саме це великою мірою сильно приголомшило Миколу Хвильового. Тоді він зрозумів, що справа з М.Скрипником була початком розгрому культурно-наукового українського фронту.

Вже другою тривожною і симптоматичною подією для того періоду стало повідомлення ОГПУ щодо розкриття та розстрілу так званої контрреволюційної організації, яка існувала та діяла в Україні. Федір Конар стояв на її чолі, будучи заступником накрому земельних справ СРСР з відділу механізації сільського господарства. Він за походженням був українцем із Галичини та мав тісні зв'язки із культурним та політичним життям. Тоді третьою подією, яка сколихнула Хвильового, була звістка про арешт Шумського, Максимовича, Яворського та Сологуба, які були однодумцями Миколи Григоровича. Вже четвертим та найболючішим моментом був арешт Ялового, який був одним з найближчих друзів та однодумців Миколи Хвильового. Це відбулось у квітні 1933 р. М.Хвильовий сказав: «Кров'ю своєю відповідаю за Мішу і поруку цю виконаю перед партією і владою. Так грати людьми неможна» [4]. Для Миколи Григоровича це можна вважати дуже тяжким ударом. Після цього Хвильовий, Досвітній та Куліш відразу пішли в Центральний Комітет та в ОГПУ, вимагаючи дати пояснення причинам арешту Ялового. Що їм там відповіли, невідомо. Після цієї розмови в ЦК КР(б)У та ГПУ Микола Хвильовий зрозумів, що арешти інтелігенції пов'язані певним планом з провокаціями комуністичної партії проти українських діячів літератури. Він дійшов до висновку, що ніякої творчості вже не може бути. Хвильовий став ізольованим від видавництв, преси, друкарень. Він намагався знайти якісь варіанти вирішення, але все було не то. Митець дуже чітко розумів, що з комуністичною радянською владою та партією він повинен розірвати всі зв'язки. Але це мало відбутись так, щоб пам'ять була на покоління. Микола Григорович весь час шукав відповідь, розуміючи що це проблема між життям та смертю [13, с. 132]. Все ж таки для себе відповідь він знайшов, але нікому про це не розповідав. Це стало його таємницею.

Вранці 13 травня 1933 р. Микола Хвильовий телефонними дзвінками до себе запросив своїх найближчих друзів: М. Куліша, О. Досвітнього, Г. Епіка, І. Дніпровського, М. Йогансена. За спогадами друзів, які там були, Хвильовий всіх частував чаєм, був із збудженим настроєм, ніби веселим та піднесеним. Ніхто не мав думок, що це якимось чином підозріло. Бо події із арештом Ялового перед

чим на всіх подіяли приголомшливо і вони розуміли, що найсильніше це вплинуло на Миколу Хвильового. Згідно спогадів Григорія Епіка, Микола Григорович того дня грав на гітарі та співав, декламував вірші.

В цій поведінці було щось трагічне, якась безвихідь та фатальність, ніби останній крик душі письменника. За цим сумно споглядала дружина Хвильового-Юлія. З часом настрій покращувався, Микола Григорович розповідав анекдоти, любовні життєві історії. Між цими дружніми розмовами Микола Хвильовий вийшов з кімнати, а за кілька хвилин було чути постріл. Усі підірвались та кинулись в кімнату до Миколи Григоровича. Микола Хвильовий сидів у своєму робочому кріслі за столом із похиленою головою та слідами крові, а на підлозі був револьвер. Це було останнім словом Миколи Григоровича Хвильового [14, с. 76].

Ось так завершилась велика доба української літератури 20-х років ХХ століття, а фінал у неї був окроплений кров'ю найвеличнішого її організатора та творця. Про смерть М.Хвильового потрібно було швидко повідомити ЦК КП(б)У. Всі, хто були присутніми у квартирі Хвильового, створили комісію для організації його похорону. Він так і залишився у кріслі, а в кімнату нікого не пускали.

Важливим моментом є те, що на столі Миколи Григоровича було знайдено та перечитано два листи, написані його рукою: один – до Центрального Комітету Комуністичної Партії (більшовиків) України, інший – дружині та доньці. Ці листи не були заклеєними, тому вони легко змогли їх прочитати, але часу було обмаль, тому копії зробити не змогли. В короткому листі дружині та доньці Микола Хвильовий просив вибачення, що завдав їм страждання, а не радості (див. додаток Б). Що ж до листа Центральному Комітету партії, то він був довшим та певним чином нагадував памфлети Хвильового. На початку він описав страшну реальну картину українського села, де є голод та масове винищення народу. Всю провину за ці скоєні злочини письменник покладав на Центральний Комітет партії. Дуже гостро звинуватив їх у зраді ідеї революції, в такому потуранні російському націоналізму, неправильному переродженні,

знищенні культурних та господарчих прав українського народу (див. додаток В). Арешт Ялового він оцінив як початок терору проти революційного покоління в загальному та, особливо, проти українських письменників [33].

Щодо ідеалів революції 1917-1921 рр. та діяльності свого покоління Хвильовий брав відповідальність лише на себе. В листі він виступив з протестом політики на селі, яка вбиває людей, проти терору та репресій, які були направлені на українську інтелігенцію. Оскільки всі засоби для протесту в нього відібрали, тому він міг лише використати останнє — це його життя.

Про прощання із Миколою Хвильовим тодішня преса не написала абсолютно нічого. Лише в “Вістях” та “Літературній газеті” була офіційна та урядова інформація про похорон. Були дві промови: Івана Кириленка, який говорив від імені партійної організації спілки письменників, а також Наума Калюжного, який представляв спілку друкарів. На цвинтарі також було тільки дві промови: Івана Микитенка, як представника Оргкомітету спілки письменників України та Петра Панча як одного з найближчих друзів (Див. додаток Г) [32].

Миколу Хвильового поховали як радянського письменника. Проте, через місяць часу ця ситуація дуже різко змінилась. Після прочитання в Центральному Комітеті партії передсмертного листа Хвильового зробили висновки. Смерть письменника розцінювалася як його свідомий останній удар проти політики та партії. Через це самогубство Хвильового визнано демонстративним та ворожим актом, а уся його діяльність визнана як націоналістична.

З цього часу особа Миколи Хвильового стала ворогом народу. З бібліотек були вилучені всі його твори. Із офіційної історії української літератури ім'я Миколи Хвильового зникло на довгий час [18, с. 98]. Окрім цього, всі хто був його прихильником чи однодумцем були арештовані та знищені в концентраційних таборах смерті.

Отже, аналізуючи вибрані твори, споглядаючи на події, що оточували письменника, та досліджуючи його взаємодію зі суспільно-політичним середовищем, було виявлено кілька ключових моментів.

По-перше, Микола Хвильовий проявився як талановитий письменник, чий літературний талант відзначався своєрідністю та оригінальністю. Вибрані твори Хвильового вражали своєю різноманітністю стилів, а його творчість була відмінною завдяки поєднанню сатири з гумором, що робило її неповторною.

По-друге, життя Миколи Хвильового було переповнене трагічними подіями та внутрішніми конфліктами. Він стикався з політичним репресивним режимом та був свідком жорстокості та голоду, які малювали картину безнадії й відчаю. Ці події сильно позначилися на Хвильовому, позбавивши його можливості спокійно писати та жити.

По-третє, останні роки життя Миколи Хвильового відзначалися його активною взаємодією з однодумцями та напруженим прагненням знайти вихід зі складної ситуації. Він шукав способи зрозуміти причини та характер цих подій, бачив у них провокацію та змову проти українських діячів літератури.

У 1933 р. Микола Хвильовий, видатний український письменник, покінчив із життям шляхом самогубства. Самогубство Хвильового викликало шок та сум серед літературної спільноти. Останні листи, які митець написав до ЦК КП(б)У, а також до своєї дружини та доньки, мали велике політичне значення.

Ім'я Миколи Хвильового повернулося до нас лише зі здобуттям Україною незалежності. Відтоді митець посів гідне місце одного з найталановитіших майстрів художнього слова і великого патріота України.

РОЗДІЛ 3. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ РОЛІ ІСТОРИЧНОЇ ОСОБИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ НА ПРИКЛАДІ ПОСТАТІ М. ХВИЛЬОВОГО

Сьогодні у шкільній освіті відбувається глибинна реформа, отже, вивчення діяльності історичних осіб вимагає перегляду і приведення у відповідність із сучасними вимогами, отже, виникла необхідність розробки нових методологічних та методичних прийомів щодо формування уявлень про роль особи в історії з урахуванням суспільно-політичних змін, що відбулися в Україні від початку XXI століття [68, с. 32].

На основі досвіду попередніх років А. Пінчук розробив ряд рекомендацій для укладачів і авторів стандартів освіти, модельних навчальних програм з історії, шкільних підручників і навчально-методичних посібників для вчителів щодо вивчення ролі особи в історії. На переконання педагога, насамперед слід врахувати, що зміст сюжетів з висвітлення історичних особистостей у шкільній історичній освіті повинен містити біографічні відомості і відображати процес становлення ідеологічних поглядів і переконань, які справили визначальний вплив на спрямованість діяльності особи. Також мають бути враховані історичні обставини, в яких особа діяла: час і простір, особливості соціального середовища, які визначали ідейно-соціальні, культурницькі та інші засади діяльності особи, вплив цієї діяльності на перебіг історичних подій та її наслідки. Важливою також є психологічна характеристика історичної особистості, її особисті якості, від яких залежали мотиви поведінки.

А. Пінчук наголошує, що осмислення вдало підібраного фактичного матеріалу про особисте життя, родинне оточення допоможе учням зробити власні висновки про світогляд історичної особи. Слід показувати конкретні історичні ситуації, коли людина обрала свій шлях, зробила свій вибір дій, маючи альтернативні, і залучати учнів до аналізу мотивів такого вибору. І якщо це можливо, при вивченні історії слід встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між подіями минулого, які пов'язані з діяльністю особи, та сучасністю [72, с.18].

Таким чином, історична особистість, на думку сучасних методистів, повинна бути показана не стільки на тлі історичного процесу (стара вимога), скільки як його складова частина і суттєвий чинник впливу. Вивчення історії повинно відбуватися як пошук пояснень існуючих інтерпретацій історичного процесу, як розвиток критичного мислення учнів і формування ними власного бачення та історичних подій.

В даному контексті надзвичайно актуальною є методика формування уявлень про історичні постаті в курсі історії України за 10 клас, який дуже насичений видатними образами історичних постатей. Один з таких важливих постатей є Микола Григорович Хвильовий — український письменник та організатор літературного життя.

Саме його постать є досить яскравою та має надзвичайно виражену індивідуальність. Миколі Хвильовому притаманні емоційні та вольові якості, він володів здібністю мислення, здатний до самопізнання. Приймав тісну участь в суспільній діяльності та частково в політичній і є об'єктом для нашої уваги.

Якщо в учнів немає розуміння, яка важлива роль Хвильового в історії та чим була зумовлена його діяльності то повноцінне вивчення того періоду історії є неможливим. Адже, безперечно історію учні будуть засвоювати набагато краще та ефективніше через призму особистості Миколи Хвильового. Зображаючи життя і діяльність Миколи Григоровича, його вплив на перебіг подій 20-30-х років XX століття в Україні та пізніше на загальний історичний процес учнями запам'ятовується і сприймається з набагато більшою готовністю ніж просте вміння оперувати історичними фактами, які не мають якісної інформації про такого роду осіб як Микола Хвильовий [71, с. 66].

Сучасні освітні тенденції, упровадження Державного стандарту загальної середньої освіти потребують організації навчального процесу через особистісно зорієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи. Їх реалізацію забезпечують технології розвитку критичного мислення, проблемне навчання. Результатом навчання мають стати набуті учнями вміння та навички, досвід різних видів діяльності, знання, ціннісні орієнтири.

У процесі навчання історії у школі варто дотримуватись компетентнісного, діяльнісного та особисто-орієнтованого підходів. Щоб реалізовувати компетентнісний підхід, учням необхідно давати завдання, які сприятимуть поглибленню загальних та історико-предметних компетентностей: хронологічної, інформаційної, мовленнєвої, логічної, аксіологічної.

Аксіологічна компетентність передбачає вміння учнів виявляти тенденції і напрями історичного розвитку, формулювати власні оцінки і версії історичного процесу [73, с 150]. Формуванню таких вмінь сприятимуть завдання, розв'язання яких вимагає критичного мислення. Наприклад, при вивченні теми: «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» пропонуємо учням підібрати аргументи для підтвердження думки: «Чи можна вважати Миколу Хвильового одним із ключових діячів українського літературного ренесансу, і які аргументи підтверджують цю точку зору?», або «Чи можна сказати, що Микола Хвильовий був піонером у впровадженні новаторських літературних методів, чи це була лише наслідування західної літератури? Обґрунтуйте свою думку».

Формуванню аксіологічної і мовленнєвої компетентностей сприятимуть завдання дискусійного характеру. Для прикладу можна запропонувати дискусійне питання: "Чи був Микола Хвильовий символом свободомислителя і відкритості у літературному світі України, чи на його прикладі можна спостерігати обмеження свободи слова і цензури?".

Хронологічна компетентність – передбачає уміння учнів орієнтуватися в історичному часі, розглядати суспільні явища в розвитку та в конкретно-історичних умовах певного часу, використовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу [73, с. 149]. На уроці історії України вивчаючи тему: «Особливість літературної дискусії 1920-1930-х. рр. «Розстріляне відродження»», можна запропонувати завдання для учнів, створення хронологічної схеми життя та діяльності Миколи Хвильового та його участі в літературній дискусії.

Компетентність учня, на думку відомої методистки О. Пометун, формується в діяльності, виявляється і перевіряється як здатність ефективно виконувати певну діяльність, а отже, вимагає запровадження у навчанні діяльнісного підходу [73, с. 149].

Зауважимо, що діяльнісний підхід до навчання історії – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Діяльнісний підхід – це спрямованість навчання на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь. Діяльнісний підхід вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів.

Ефективними є методи інтерактивного навчання, суть якого полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної взаємодії учнів. Це взаємонавчання (групове, колективне, навчання у співпраці), де вчитель і учні є рівноцінними суб'єктами навчального процесу. Організація інтерактивного навчання передбачає спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, створенню атмосфери співробітництва.

Реалізація особисто-орієнтованого підходу на уроках історії створює оптимальні умови для формування творчої особистості учня, активізації мислення дітей, створення умов до самовдосконалення, мотивації пізнавальної активності.

Особисто-орієнтований підхід доцільно втілювати за допомогою групових та індивідуальних форм організації навчання, які дають можливість кожному учневі продемонструвати свої здібності і навчальні досягнення в конкретних ситуаціях.

Вчитель, формуючи в учнів знання про історичну особу, має використовувати різноманітні методичні прийоми: словесний портрет, сюжетну розповідь, характеристику історичної постаті, групову характеристику кількох осіб, прийом контрасту – протиставлення кількох історичних особистостей;

роботу з історичним портретом; розгорнуту оцінку видатної історичної постаті й обґрунтування цієї оцінки; доведення, висновки [71, с. 204].

Слід сказати, що українськими вченими-методистами сформовано ряд методичних рекомендацій щодо аналізу історичних особистостей школярами на уроках історії. З метою формування історичних предметних компетентностей учнів та підвищення ефективності процесу навчання історії серед них вказують: постійне застосування великої бази наявних історичних джерел; користування пам'ятками при складанні історичних та політичних портретів; постановка проблемних та дискусійних питань, які дадуть висловити різні погляди щодо оцінки історичної постаті; користування уривками з творів художньої літератури; знайомство учнів з уривками біографій, автобіографій, щоденників, листів; самостійна підготовка учнями доповідей чи повідомлень про видатних історичних осіб; проведення дидактичних та інтелектуальних ігор; експлуатація прийомів драматизації; використання інтерактивних технологій навчання; постійне використання відео- та мультимедійних матеріалів [78, с. 10-11].

Пошук учнями відповідей на проблемні питання, пов'язані з діяльністю визначних історичних постатей, шляхом аналізу історичних документів і подальшого колективного обговорення цих відповідей видається ефективним. Обговорення такого роду можна проводити, наприклад, використовуючи метод “Мозкового штурму”, де учням дається питання: Чи можна порівняти заклик “Геть від Москви!” Миколи Хвильового з іншими висловлюваннями або акціями, що відображали національно-патріотичні настрої українського народу?, що дозволяє кожному учневі висловити свою думку, тому використання цього методу дає змогу висунути багато думок, серед яких після колективного обговорення, безумовно, віднайдуться правильні.

Ще один метод, який доцільно використовувати з метою вирішення проблемних питань з метою визначення ролі історичної особи в українському національному відродженні – “Коло ідей”. Цей метод передбачає поділ класу на групи. Кожна група в процесі пошуку відповіді на проблемне питання, після обговорення-дискусії в межах своєї групи, по чергово пропонує один свій

висновок-ідею. Так триває до тих пір, поки всі ідеї не будуть озвучені. В результаті такого колективного обговорення вдається віднайти достатню аргументацію для вирішення проблемного завдання. Завдання вчителя полягає в тому, щоб запропонувати учням текстовий матеріал, уривки з історичних документів, які дозволять їм підібрати факти і на їх основі висловити свої міркування – відповіді на проблемні питання. Наприклад, учитель пропонує учням уривок з архіву Українського визвольного руху: Агентурне донесення «Професора» про українські літературні кола від 10 квітня 1933 р., де розповідається: «Літературна дискусія перетворюється на виразно-політичне явище. Хвильовий стає ватажком свого роду партії, що згодом виявляє свою нацдемівську та к.р. природу, доходячи згоди з Київськими діячами і дістаючи співчуття закордонних фашистів. Хвильовий починає каятись, особливо після «Вальдшнепів» / свого к.р. твору... Останні роки поводить тихіше. Хворіє на ТБП, лікувався й за кордоном, випиває. Особливо близький до Досвітнього, Ялового, Вишні, Любченка. Член міськради Оргкому. Має партійні зв'язки. Добре відомий і в Росії» [1].

Ознайомлення учнів з діяльністю визначної історичної постаті має охоплювати різні аспекти: біографічні відомості; ідейні погляди, які визначали спрямованість діяльності діяча; умови, в яких історична особа діяла; основні напрямки і успіхи діяльності; вплив на конкретні історичні події, тощо. Такий варіант організації навчального процесу з вивчення історичної постаті українські науковці-методисти Н.Ольхіна та І.Рибак визначили як алгоритмічний. Він передбачає вивчення історичної постаті у певній послідовності, за певним алгоритмом. Цікаво, що до вище перелічених блоків ланцюжка учні під керівництвом учителя можуть додавати й інші, як, наприклад: з'ясування, інтереси якої соціальної групи представляла історична особа, як її діяльність оцінювали сучасники або історики. На думку вказаних науковців, “запропонований підхід забезпечує наукові засади вивчення особистості” [75, с. 55].

Алгоритмічний варіант вивчення історичної постаті передбачає створення історичного портрета діяча за певним алгоритмом – пам’яткою, за якою слід скласти історичний портрет (Див. додаток Д).

Біографічно-оціночний метод передбачає вивчення історичної особи через вирішення біографічних задач. Накопичення інформації про визначну історичну особистість відбувається впродовж кількох уроків. Вчитель нагадує про історичного діяча, доповнює відомості про його діяльність. Врешті, цієї інформації має бути достатньо для того, щоб учні мали змогу впізнати історичного героя [75, с. 80–81].

Підсумком вивчення історичної постаті з використанням біографічно-оціночного варіанту організації навчального процесу може бути дидактична гра “Впізнай героя”. Для прикладу, вчитель пропонує текст, в якому відображено основні відомості про життя і діяльність М. Хвильового: “Навчався у Харківському університеті. Автор заклику «Геть від Москви!». Створив разом з однодумцями літературну організацію ВАПЛІТЕ. Автор новели «Я (Романтика)». Загинув, вистріливши в себе з револьвера» [76, с. 233].

Можна запропонувати ще один різновид цієї гри. Впізнати історичну особу пропонується учневі, який на початку гри, поки його однокласники з учителем визначали “героя”, виходив з класу і тому не проінформований, кого з історичних діячів йому запропонують впізнати. Учень має право задавати навідні питання про історичну особу. Щоправда, питання мають бути сформульовані таким чином, щоб відповідь на них була короткою і лаконічною, на зразок: “так” і “ні”. Кількість запитань може бути обмежено до п'яти, а пауза між запитаннями не повинна тривати довше 30 секунд. Обумовлюється також, що відповіді не повинні бути контрентними, як, наприклад: “Це М. Яловий / М. хвильовий / П. Куліш?” Якщо гравець не виконує умов гри, або не може відгадати героя – він поступається іншому учневі, який бере на себе роль головного гравця.

Схожий варіант – гра “Герой, дата, подія”. Один учень називає історичного діяча, другий повинен вказати дату, а третій – подію, які пов’язані з історичною

особою [70, с. 106]. Наприклад: Микола Хвильовий – 1923 рік – збірка прозових творів «Сині етюди».

Ще один варіант дидактичної гри, яка дозволить закріпити знання з життєдіяльності історичних осіб “Знайди зайве”. Вчитель пропонує логічний ланцюжок термінів, назв, дат, імен. Один з елементів цього ланцюжка не відповідає темі. Учні повинні його виявити і вилучити [70, с. 106]. Наприклад: Микола Хвильовий – 30 квітня 1925 рік, “Я (Романтика)”, композитор, заклик “Геть від Москви!”, засновник організації “Плуг”.

Використання дидактичних ігор у процесі вивчення історичних особистостей досить ефективне. На думку В.Куриліва, “застосування ігрових форм можливе і на етапі актуалізації навчальної діяльності учнів, і при вивченні нового матеріалу, і на етапах закріплення, повторення та узагальнення історичного матеріалу” [70, с. 99].

Для актуалізації основних відомостей про історичного діяча пропонуємо використати гру “Три речення”. З цією ж метою можна використати гру “Дерево пізнання”. Але, на відміну від попередньої, у цій грі кожен учень має для початку скласти і занотувати на невеликих аркушах у вигляді листочків дерева 1-3 питання, що стосуються діяльності та життєвого шляху історичної постаті. Найцікавіші і найзмістовніші питання вчитель прикріпить до “дерева пізнання” на дошці.

Великий пізнавальний і навчально-пізнавальний ефект мають рольові ігри. Цікавою і ефективною є рольова гра “Інтерв’ю з історичними героями”. Ролі, які виконують учні у цій грі: власне герой, журналіст (або журналісти, якщо у сценарії гри передбачено проведення прес-конференції). До виконання своїх ролей учні повинні заздалегідь готуватися. Герой повинен бути добре обізнаним з життєписом свого історичного персонажа, а журналісти повинні підготувати цікаві запитання. Тобто, процес поглибленого ознайомлення з історичним матеріалом, який відображає діяльність історичної особистості, відбувається в період підготовки до гри.

Урок- судове засідання над історичною постаттю дає змогу залучити до ігрової діяльності більше учнів. У ролі підсудного виступає, як правило, історичний персонаж, а клас поділяється на свідків, судових присяжних. Особлива роль відводиться також сторонам обвинувачення (прокурору), захисту (адвокату) і судді. До виконання свої ролей учні також повинні ретельно готуватися і мати у своєму арсеналі достатньо фактів, щоб чітко відстоювати свою позицію.

Інший варіант це порівняльний, згідно якого під час вивчення теми вчитель дає учням заповнити таблицю для кращого аналізу та систематизації інформації. Вона має містити такі якості до прикладу: походження, характер, розумові здібності, державну діяльність, послідовність в діях, авторитет, оцінка сучасниками та нащадками. Через заповнення таблиці буде можливість для вчителя відслідкувати, яка інформація про Хвильового в учнів не засвоїлась (див. додаток Е).

Одним з продуктивних варіантів є художньо-публіцистичний згідно якого учні під час вивчення підручника, хрестоматії чи додаткової літератури пишуть власні роботи у форматі: реферату, есе, довідок, досліджень [71, с. 54].

Як бачимо, методистами напрацьовано чимало варіантів організації навчального процесу з вивчення життєдіяльності визначних історичних постатей. Вміле поєднання різних методик і технологій допоможе досягнути мети – вивчити, висвітлити і дати оцінку ролі історичної особи у процесі українського національного відродження.

Розповідь вчителя про діяльність історичної особи на уроці історії, безумовно – дієвий і результативний метод навчання, від якого не варто відмовлятися. Але розповідь, в якій йдеться про основні аспекти діяльності конкретної історичної особистості, буде краще виконувати свою методичну функцію тоді, коли вчитель зуміє активізувати пізнавальну активність учнів, залучить їх, наприклад, до вивчення історичних документів, з яких здобувачі освіти отримають додаткову інформацію про історичного діяча і зможуть використати її при складанні характеристики про нього. Наприклад, учням

можна запропонувати ознайомитися з документами з архівно-кримінальної справи письменника Миколи Хвильового на сайті електронного архіву Українського визвольного руху [1]. В деяких з них чекісти обурюються творами письменника, зокрема донощика приголомшила назва статті Хвильового – “Московські задрипанки”, а ще більше – її зміст: “Росія ж самостійна держава? Самостійна. От і ми самостійна... Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати” [1].

Ознайомлення з історичними документами для характеристики історичної постаті може супроводжуватись ознайомленням з портретами історичних діячів, демонстрацією ілюстрацій, картин сучасних художників. Така візуалізація матеріалу буде сприяти розвитку пізнавальних інтересів учнів. Слід зауважити, що підручники з історії України для 10 класу містять достатньо багато цікавого ілюстративного матеріалу, що робить процес ознайомлення з історичними постатями цікавим і яскравим.

Ефективним словесним прийомом, який варто застосовувати при вивченні історичних постатей українського національного відродження, є сократівський діалог. Цей метод фактично схожий на інтелектуальну боротьбу, яка супроводжується усуненням суперечливих висновків і непослідовних думок. Тобто, метою сократівського діалогу є пошук істини в процесі бесіди. Вчитель навідними питаннями веде цей діалог і підводить учнів до правильних висновків. Проблемне питання, яке можна запропонувати вирішити учням в ході сократівського діалогу на основі ознайомлення з біографічними відомостями про Миколу Хвильового, Олеся Гончара можна сформулювати таким чином: «Підпорядкування у своїй творчості методу соціалістичного реалізму даних літераторів ви вважаєте можливою чи неприпустимою?».

У сучасній освітній практиці існує велика кількість різноманітних методик, які використовуються для детального вивчення української літератури та історії. Однак, серед них все більшу популярність набуває використання бінарних уроків історії України та української літератури. Такий підхід дозволяє

поєднати вивчення обох предметів і розкрити взаємозв'язок між ними, за допомогою прикладів з життя і творчості видатних постатей української культури [76, с. 50].

Впровадження бінарних уроків історії України та української літератури є ефективним методом для формування учнівських знань, розуміння та аналізу ключових історичних етапів та літературних течій, пов'язаних з життєвим шляхом Миколи Хвильового. Цей підхід надає учням можливість проникнути глибше в історичний контекст та культурне середовище, у якому працював Микола Хвильовий, а також сприяє розвитку їхнього критичного мислення та аналітичних навичок [76, с. 52].

Одним із прикладів бінарного уроку може базуватись на вивченні роману «Я» Миколи Хвильового. Під час уроку української літератури, учні досліджують стильові особливості та глибинний зміст цього твору, приділяють увагу проблематиці та образотворчим засобам, використаним письменником. Після цього, на уроці історії, вони вивчають період 1920-1930-х років, зокрема соціально-політичний контекст, розвиток літературних течій та діяльність Миколи Хвильового як організатора літературного життя. Це дозволяє учням усвідомити зв'язок між творчістю Хвильового та його епохою, а також оцінити значущість його внеску у літературне життя України.

Таким чином, бінарні уроки з історії України та української літератури, дозволяють учням не тільки засвоїти фактичні знання про життя й творчість Хвильового, але й розвивати критичне мислення аналітичні та інтерпретаційні навички.

У висновку варто зазначити, що використання різноманітних методів та прийомів формування уявлень про М. Хвильового на уроках історії допомагає учням краще зрозуміти та оцінити внесок цієї видатної постаті у розвиток української культури та визначити її місце в історії України.

ВИСНОВКИ

Микола Хвильовий (справжнє ім'я – Микола Григорович Фітільов) – український письменник, літературний критик, перекладач і громадський діяч. Він народився 13 липня 1893 року в селі Тростянець Полтавської області; помер 13 червня 1933 року. У своїй творчості Хвильовий активно експериментував з формою і стилем. Він використовував техніку монтажу, фрагментарність, викривав деградацію суспільства та індивіда під впливом революційних подій і соціально-політичних змін. Микола Хвильовий також був активним літературним критиком і редактором. Він був одним із учасників товариства «Гарт» та видавництва «ВАПЛІТЕ». Своєю діяльністю він прагнув просунути новаторські літературні ідеї та сприяти розвитку української культури.

Микола Хвильовий отримав вищу філологічну освіту в Київському університеті, де вивчав російську, українську та порівняльну літературу. В цей період він ознайомився з визначними літературними творцями того часу, такими як Микола Гоголь, Федор Достоевський, Оскар Уайльд, Чарльз Бодлер та інші, що сильно вплинуло на його літературні смаки та стиль письма. Пізніше Хвильовий став одним із засновників літературно-мистецької групи «Гарт», яка виступала проти визначеного літературного канону того часу і пропагувала новаторські підходи до мистецтва. Ця група спрямовувала свою увагу на проблеми суспільства, соціальну несправедливість та політичні конфлікти. Хвильовий, як активний учасник цієї групи, активно пропагував ідеї суспільної зміни через літературу та мистецтво. Під впливом соціально-політичних подій того часу, зокрема революції 1917 року та подій Громадянської війни в Росії, Хвильовий став активним учасником політичного життя. Він прихильник ідеології комунізму та революційних перетворень, що відобразилося в його літературних творах.

Микола Хвильовий є одним із найвидатніших представників української літератури ХХ століття і провідним представником напрямку «неореалізму». Найвідомішими творами є новела «Я (Романтика)», повість «Санаторійна зона», роман «Вальдшнепи», а також памфлет «Україна чи Малоросія?». У своїх творах

Хвильовий часто ставив акцент на проблеми суспільства, соціальну несправедливість, деградацію та духовну кризу. Він глибоко аналізував психологію своїх героїв та розкривав їх внутрішній світ.

«Розстріляне відродження» було періодом, що був визначений репресіями та культурними обмеженнями з боку радянської влади, яка намагалася контролювати та формувати літературний процес у відповідності до політичних ідеологій. Хвильовий виступав як один із провідних представників літературної інтелігенції того часу, яка активно протистояла офіційній літературній політиці. Він відстоював самостійність та автономію мистецтва, висував ідею «художнього об'єктивізму», який передбачав незалежність мистецтва від політичних впливів та вільне вираження індивідуальних переживань та бачення світу. У своїх творах Хвильовий часто розкривав соціальні проблеми, критикував соціальну нерівність та тоталітарні режими. Він відображав розчарування та моральну деградацію суспільства, ставив питання про самоідентифікацію та пошук особистої свободи.

Літературна дискусія 1925-1927 рр – це період в українській літературі відбувалася активна дискусія щодо художнього напрямку та ролі літератури в суспільстві. Ця дискусія стала важливим етапом формування літературного напрямку «неореалізму». У своїх літературних критиках та публікаціях Хвильовий критикував «популістичний реалізм» – напрямок, який пропагував ідею безпосереднього відображення реальності та соціально-політичних проблем. Він закликав до більш складного й глибшого підходу до літературного творчості, до використання експериментальних прийомів, фрагментарності та нестандартних структур.

Після приходу до влади Йосипа Сталіна у 1920-ті роки в Україні посилювалася політична репресія та контроль над культурою, що сильно обмежувало свободу слова та вираження. Микола Хвильовий був відомим своїми критичними поглядами на радянську владу та соціальну нерівність. Він активно пропагував самостійність мистецтва та автономію від політичних директив. Проте його творчість не вписувалася у рамки офіційної ідеології та була

спрямована на критику соціальної дійсності. У 1933 році, після публікації свого роману «Вальдшнепи», тематика якого була категоричною відносно радянського режиму, внаслідок чого Хвильовий став об'єктом переслідувань. Його твори були заборонені, а сам він був арештований та пізніше засланий. Це призвело до припинення його активної літературної діяльності та трагічної долі.

Постать Миколи Хвильового як письменника та представника «розстріляного відродження» на уроках історії може бути репрезентована як протиставлення до радянського режиму, що репресував і обмежував свободу слова та самовираження. Це дасть змогу учням ознайомитися з творчістю Хвильового, його ідеями та його впливом на літературний процес. Учні також можуть дослідити постать Хвильового як письменника, його внесок у українську літературу, а також його боротьбу за свободу творчості та незалежність мистецтва в контексті тоталітарного режиму. Вивчення життєпису Миколи Хвильового дозволить учням побачити, як літературні діячі можуть бути викликаними на боротьбу з соціально-політичними обмеженнями та як їхні ідеї можуть впливати на суспільство.

Вивчення постаті Миколи Хвильового на уроках історії може здійснюватися через використання різноманітних активних методів навчання, таких як: аналіз історичних документів та літературних фрагментів, дискусії, рольові ігри, створення проблемних ситуацій, дослідницькі проекти. Це дозволить учням не лише засвоїти фактичний матеріал, але й глибоко осмислити трагізм епохи та значення боротьби за національну і культурну самобутність.

Таким чином, дипломна робота не лише розкриває трагедію Миколи Хвильового як митця в тоталітарній державі, але й обґрунтовує його важливу роль як об'єкта вивчення на уроках історії, пропонуючи теоретично обґрунтовані та методично розроблені підходи до формування історичної свідомості та ціннісних орієнтацій учнів на прикладі його життя та творчості. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних дидактичних матеріалів та технологій для ефективного впровадження біографічного методу при вивченні постатей діячів «Розстріляного відродження».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Неопубліковані матеріали

Електронний архів Українського визвольного руху

1. Галузевий державний архів служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), Ф. 6. Спр. 183. Т. 1. Агентурне донесення "Професора" про українські літературні кола від 10 квітня 1933 р. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/30139> (Дата звернення: 17 квітня 2023 р.).
2. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 183. Т. 1. Агентурне зведення про Миколу Хвильового та його творчість. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/30112> (Дата звернення: 15 квітня 2023 р.).
3. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 183. Т. 1. Лист Миколи Хвильового до Михайла [Ялового]. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/30109> (Дата звернення: 24 квітня 2023 р.).
4. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 183. Т. 1. Спецповідомлення про самогубство письменника Миколи Хвильового. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/30141> (Дата звернення: 18 квітня 2023 р.).
5. ГДА СБУ. Ф. 6. Спр. 183. Т. 1. Передсмертна записка Миколи Хвильового. URL: <https://avr.org.ua/viewDoc/30136> (Дата звернення: 10 травня 2023 р.).

II. Опубліковані документи і матеріали

6. Архів Розстріляного Відродження : матеріали архівно-слідчих справ українських письменників 1920 - 1930-х рр. Київ : Смолоскип, 2010 [Михайло Яловий, Іван Ткачук, Мечислав Гаско, Володимир Ёжицький, Мирослав Ірчан, Олекса Слісаренко, Яків Кальницький] / упорядкув. Олександра й Леоніда Ушкалових. Київ : Смолоскип. 2010. 453 с.
7. Історія України. Всесвітня історія. 6 – 11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (Дата звернення: 15 квітня 2023 р.)

8. Історія України : Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ : Наукова думка, 2013. 1056 с.
9. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду. 1917–1960 рр.: зб. док.: в 2 т. Т.1. 1917-1927. Київ : Держполітвидав, 1960. 655 с.
10. Культурне будівництво в Українській РСР. 1928 – червень 1941: зб. док. і матеріалів / Голов. арх. упр. при Раді Міністрів УРСР; АН УРСР. Ін-т історії та ін.; Редкол.: Ю. Ю. Кондуфор (відп. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1986. 414 с.
11. Хвильовий М. Твори в п'ятих томах / заг. ред. Г. Костюка. Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: Бібліотека “Смолоскипа”. Т.1. 1978. Ч. 26. 222 с.; Т.2. 1980. Ч.31. 208 с.; Т.3. 1982. Ч. 40. 255 с.; Т.4. 1983. Ч. 41. 334 с.; Т.5. Ч. 1986. Ч.52. 420 с.
12. Хвильовий М. Твори : у 2 т. / упоряд.: М. Г. Жулинський, П. І. Майдаченко. Київ : Дніпро, 1990. Т. 2 : Повісті. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи. 926 с.

III. Монографії, брошури, статті

13. Білецький О. Про прозу 1925 року. Харків: Думка, 1929. 167 с.
14. Білецький О. Трагедія Миколи Хвильового. Харків: Думка, 1936. 101 с.
15. Ган О. Трагедія М. Хвильового. Київ: Прометей. 2019. 77 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/757/file.pdf> (Дата звернення 23 березня 2023 р.)
16. Горбач Н. Віхи життя Миколи Хвильового. Київ, 2011. 213 с.
17. Горбач Н. Українізація: злет і трагедія. *Жовтень*. 1989. № 2. С. 78-85.
18. Гординський Я. Літературна критика радянської України. Львів, 1939. 108 с.
19. Гординський Я. Літературна критика совєтської України. Львів, 1947. 508 с.
20. Дмитроченко М. Епоха “Розстріляного відродження”. Київ: Академвидав, 2013. 164 с.
21. Дмитроченко М. Етапи літературної дискусії 1925-28 рр. Київ: Академвидав, 2014. 143 с.

22. Дмитроченко М. Тоталітаризм радянської влади. Харків, 2002. 143 с.
23. Килимник О. Романтика правди, Київ, 1964. 293 с.
24. Ковалів Ю. Азійська тематика Миколи Хвильового. Київ, 1992. 87 с.
25. Ковалів Ю. Життєвий шлях Миколи Хвильового. Київ, 1996. 201 с.
26. Коваль В. Життя в тоталітарній державі. Київ: Думка, 2006. 166 с.
27. Костюк Григорій. Микола Хвильовий: усі аспекти життя. Торонто: Балтімор, 1999. URL: <https://history.sumy.ua/research/article/482-mykolakhvylovyyzhhyttiadobatvorchist.html> (Дата звернення: 7 квітня 2023 р.)
28. Кузьменко В. Епістолярні діалоги Миколи Зерова з Миколою Хвильовим. *Філологічні семінари*. 2014. Вип. 17. С.68-76.
29. Лавріненко Ю. Літературна дискусія 1925-1928 рр. Київ: Смолоскип, 2008. 291 с.
30. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. Київ: Смолоскип, 2005. 400 с.
31. Луцький Ю. Радянське літературознавство. Нью-Йорк, 1966. 117 с.
32. Мельників Р. Хвилі життя Хвильового. Час Чернівців. 2013. URL: <https://chas.cv.ua/culture/10524-hvil-zhittya-hvilovogo.html> (Дата звернення 9 лютого 2023 р.)
33. Мельников Р. Життя і смерть Миколи Хвильового. Від комуніста до комунара. Історична правда. 2013. URL: <https://www.istpravda.com.ua/research/5191e0c066718/> (Дата звернення 22 квітня 2023 р.)
34. Месіс М. Хвильовий та його доба. Загреб, 2020. 54 с.
35. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 2003. 187 с.
36. Павличко С. Модерністська українська література. Київ: Либідь, 2000. 99 с.
37. Палкович О. Заручник ідеологем. Торонто, 2017. 115 с.
38. Пилипенко С. Свідома провокація чи несвідома дурість. Харків, 1926. 71 с.
39. Пилипенко С. Як на правдивому шляху спотикаються. Харків: Культура, 1926. 171 с.
40. Попович М. Радянська влада та її вплив на культуру. Загреб, 2009. 138 с.

41. Рудницький М. Від Мирного до Хвильового. Львів, 1940. 360 с.
42. Саламатіна М. Радянська влада у 20-х роках в Україні. Київ: Академвидав, 2015. 78 с.
43. Сулима М. Червоний шлях. Харків, 1942. 59 с.
44. Ткаченко О. Громадська діяльність М. Хвильового. Київ: Грамота, 2011.
45. Ткаченко О. Погляди М. Хвильового на світову літературу. Київ: Грамота, 2013. 37 с.
46. Тростинська Р. Діяльність ВАПЛІТЕ. Київ: Либідь, 2020. 146 с.
47. Ушлаков Л. Есеї про українську культуру. Київ: Думка, 2016. 87 с.
48. Фудерер Т. Діяльність ВАПЛІТЕ в Україні. Загреб, 2016. 341 с.
49. Хвильовий М. Романтик революції. URL:
https://svitliteraturu.com/load/ukrainska_literatura/11_klas/m_khvilovij_biografija_zno/61-1-0-1321 Чирков М. Микола Хвильовий у його прозі. Київ : Громада, 1939. 97 с. (Дата звернення: 25 квітня 202 р.).
50. Чубар В. Публіцистика Миколи Хвильового. Київ : Думка, 2020. 89 с.
51. Шаповал Ю. Людина і система: (Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні). Київ, 1994. 270 с.
52. Шевельов Ю. Микола Хвильовий. Нью-Йорк: Смолоскип, 1983. 234 с.
53. Шерех Ю. Літературно-критичні статті. Київ: Пролог, 1965. 202 с.
54. Шерех Ю. Поезійний Хвильовий. Харків, 1997. 57 с.
55. Юринець В. Політика Й. Сталіна в 20-х роках на Україні. Київ: Слово, 2019. 124 с.
56. Юринець Я. Доба літературної дискусії в Україні. Київ: Слово, 2011. 367 с.
57. Яловий М. На правдивому шляху. Харків, 1926. 24 с.

IV. Підручники і посібники, навчально-методичні матеріали

58. Вашкевич В. Методика викладання історії. Київ, 2019.
59. Венцева Н.О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України у 7 класі. Харків: Основа, 2010. 126 с. URL:
<https://www.calameo.com/read/00314184383d9a9aab434> (Дата звернення: 17 травня 2023 р.)

60. Гончарова О. Методичні умови реалізації ціннісно-діяльнісного підходу при вивченні нової історії в школі при використанні ІКТ. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2014, Том 39, №1. С. 46-59. <file:///C:/Users/user/Downloads/admin,+925-3117-2-ED-1.pdf> (Дата звернення: 11 квітня 2023 р.).
61. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. Київ : Літера ЛТД, 2018. 304 с.
62. Історія української культури: Курс лекцій (під загальною редакцією доктора історичних наук С. О. Костилюєвої. Київ: Політехніка, 2010. 334 с.
63. Історія української культури : у п'яти томах. Т. 5 Кн. 1. Українська культура XX - початку XXI століть / Голов. ред. Б.Є. Патон. Київ : Наукова думка, 2011. 863 с.
64. Історія української літератури XX століття: У 2 кн. 1-90 Кн. 1: Перша половина XX ст. Підручник / За ред. В. Г. Дончика. Київ: Либідь, 1998. 464 с.
65. Історія української та зарубіжної культури : навчальний посібник / С. М. Клапчук, Б. І. Білик, Ю. А. Горбань та ін. ; за ред. С. М. Клапчука. 6-те вид., випр. і доп. Київ : Знання-Прес, 2007. 358 с.
66. Калантаєвська Г. П. Історія публіцистики : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2018. 238 с. http://document.kdu.edu.ua/info_zab/061_110.pdf (Дата звернення: 15 квітня 2023 р.)
67. Концепція та програми викладання історії України в школі (проект) Матеріали IV та V Робочих нарад з моніторингу шкільних підручників історії України “Концепція історичної освіти” / Упор. Н. Яковенко, Л. Ведмідь. К.: ВД “Стилос”, 2009. 126 с.
68. Кузьменко В. Історія української літератури XX століття. Київ: Академвидав, 2017. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7733> (Дата звернення 8 травня 2023р.)
69. Курилів В. Методика викладання історії. Львів, Торонто: Світ, 2003. 248 с.

70. Нехайчук Ю. Еволюція поглядів на роль видатних особистостей в історичному процесі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Філологічні науки*. 2015. Вип. 7. С. 204–213.
71. Пінчук А. Методика формування в учнів знань про історичну особу. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 4.1. 2006. №19 (114). С. 67–72.
72. Пометун О. І. Реалізація компетентнісного і діяльнісного підходів у сучасному підручнику історії. *Український педагогічний журнал*. 2015. №2. С.146-156.
73. Практичні заняття з історії в основній школі: методичний посібник / О. Пометун, Н. Гупан. К. : ТОВ “КОНВІ ПРІНТ”, 2018. 160 с.
74. Шкільна історія очима істориків-науковців: Матеріали робочої наради з моніторингу шкільних підручників історії України /Упор. Н. Яковенко. К., 2008. 128 с.
75. Яковенко Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

V. Довідково-енциклопедичні матеріали

76. Курас І. Ф. Провідники духовності в Україні: довідник. Київ: Вища шк., 2003. 783 с.

Автореферати дисертацій

77. Пінчук А. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії. Автореферат.. к. пед. наук спец.: 13.00.02. теорія і методика навчання історії. К.: Ін-т педагогіки АПН Укр., 2006. 21 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Портрет Миколи Хвильового (псевдонім М. Фітільов)

Джерело: Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький.

Додаток Б

**"Золотий мій Любисток". Передсмертна Миколи Хвильового записка
адресована донці**

К о п и я.

Золотий мій Любисток,

Пробач мене, моя голубонька сизоврила, за все.
Свій нескінчений роман, між іншим, вчора я знищив не тому,
що не хотів, щоб він був надрукований, а тому, що треба було
себе переконати: знижив – значить уже знайшов у собі силу
волі зробити те, що я сьогодні роблю.

Прощай, мій золотий Любисток.

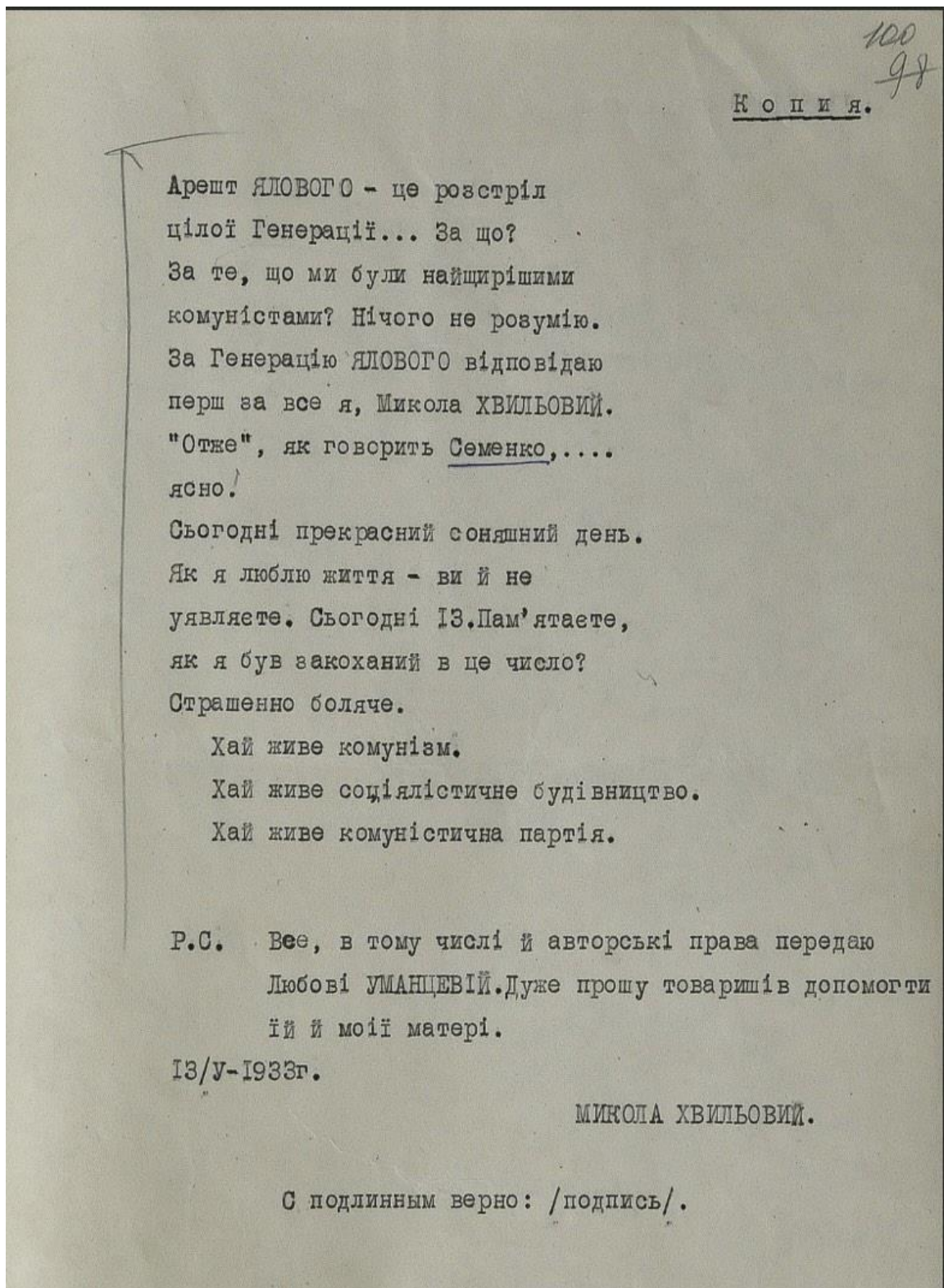
Твій батько

М. ХВИЛЬОВИЙ

13/у-1933р.
Харків.

З оригіналом згідно:

Передсмертна записка Миколи Хвильового

Джерело: Електронний архів Українського визвольного руху. Галузевий державний архів служби безпеки України, Ф. 6. Спр. 183 Т. 1

Похорони Миколи Хвильового (15 травня 1933 р.)

Джерело: О. Рудяченко. Микола Хвильовий. 2. Революційний конкістадор. УКРІНФОРМ, 2021.

Пам'ятка “Як скласти історичний портрет?”

1. Як відбувалося становлення особистості історичного діяча?

- 1.1. Де і коли він народився?
- 1.2. Де і в яких умовах жив, зростав, виховувався?
- 1.3. Як формувалися його погляди?

2. Особисті якості й риси характеру.

- 2.1. Як особисті якості діяча впливали на його діяльність?
- 2.2. Які з його особистих якостей вам подобаються, а які ні?

3. Діяльність історичного діяча.

- 3.1. Схарактеризуйте основні справи його життя.
- 3.2. Які успіхи й невдачі були в його справах?
- 3.3. Які верстви населення підтримували його діяльність, а які ні, і чому?
- 3.4. Хто був його друзями, а хто ворогами, і чому?
- 3.5. Якими були наслідки його діяльності: а) для сучасників; б) для нащадків.
- 3.6. За що людство пам'ятає цю людину?

4. Яке ваше особисте ставлення до історичного діяча?

- 4.1. Які почуття викликає у вас його діяльність?
- 4.2. Як ви ставитеся до засобів і методів його діяльності? Обґрунтуйте свою позицію.

Джерело: Курилів В. Методика викладання історії. Львів, Торонто: Світ, 2003. 248 с.

Додаток Е

Порівняльна таблиця Микола Хвильовий – Олесь Гончар

<i>Аспекти порівняння</i>	<i>Микола Хвильовий</i>	<i>Олесь Гончар</i>
<i>Біографічні дані</i>		
<i>Походження</i>		
<i>Характер</i>		
<i>Розумові здібності</i>		
<i>Творча спрямованість</i>		
<i>Вплив на літературу</i>		
<i>Державна діяльність</i>		
<i>Послідовність в діях</i>		
<i>Оцінка сучасниками та нащадками</i>		

Джерело: Власна розробка.

План-конспект уроку з предмета «Історія України»

Урок 19

Дата 20.06.2023

Клас 10

Тема: Особливість літературного процесу 1920-1930-х років. «Розстріляне відродження».

Мета:

навчальна:

- охарактеризувати особливості розвитку літератури в 1920-1930-х роках; / *інформаційна*
- ознайомити учнів з основними характеристиками літературного процесу того періоду; / *інформаційна*
- висвітлити роль та значення літератури для національно-культурного відродження України; / *інформаційна*
- з'ясувати вплив репресивної політики на творчість письменників, зокрема Миколи Хвильового та його письменницьку долю. / *інформаційна, логічна*

розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (на основі письмових відповідей, гри «Словникове лото»); / *логічна*
- розвивати навички літературного аналізу та інтерпретації текстів Миколи Хвильового; / *логічна*
- розвиток навичок роботи з історичним джерелом («Передсмертна записка Миколи Хвильового»); / *інформаційна*
- розвивати креативне та логічне мислення (Метод «Займи позицію», Метод «Мозковий штурм»); / *мовленнєва, логічна, аксіологічна*
- розвивати навички роботи в парі або групі (Метод «Мікрофон»); / *комунікативна*
- розвивати хронологічну компетентність (Вправа «Встанови послідовність»); / *хронологічна*
- формувати вміння характеризувати історичні постаті (Гра «Random name»); / *аксіологічна*

виховна:

- формувати комунікабельність (на основі ігор, власних висловлювань щодо впливу сталінського тоталітаризму на долю письменників, М. Хвильового, М. Ялового); / *логічна, аксіологічна*
- виховувати вміння працювати в колективі (Метод «Мікрофон»); / *комунікативна*
- сформулювати власну думку про Миколу Хвильового, як учасника Розстріляного відродження (біографія та джерела про життя та діяльність письменника); / *аксіологічна*

- виховувати інтерес до літератури та пізнання творчості видатних письменників України; / *громадянська*
- виховувати почуття національної гордості та патріотизму, на прикладі письменників доби Розстріляного відродження, які вели боротьбу за збереження України, мови та культури її. / *громадянська, особиста*

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник «Історія України», 10 клас, Віталій Власов. – 2018, роздатковий матеріал.

Основні дати:

- 1920-ті р. – період національного відродження в українській літературі;
- 1926 р. – заснування М. Хвильовим та М. Яловим «Вільної академії пролетарської літератури»;
- 1928 р. – самоліквідація ВАПЛІТЕ;
- 1925 р. – початок літературної дискусії;
- 1927р. – виключення М. Хвильового під тиском влади із ВАПЛІТЕ;
- Червень 1934 р. – організаційна підготовка I з'їзду письменників України;
- 1920-1930-ті роки – літературно-мистецьке покоління письменників, яке було знищене більшовицькою владою, дістало назву «Розстріляне відродження»;
- 1933 р. – самогубство Миколи Хвильового.

Основні терміни: «розстріляне відродження», «культурна революція», «ВАПЛІТЕ», «соціалістичний реалізм», «Гарт», «Плуг», «неокласики».

Основні історичні постаті: Микола Хвильовий, М. Яловий, М. Рильський, М. Зеров, М. Драй-Хмара, В. Сосюра, О. Довженко.

План уроку

1. Літературна дискусія 1925-1927 років.
2. Діяльність Миколи Хвильового та його літературно-мистецька діяльність.
3. Вплив сталінського тоталітаризму на творчість і долю письменників. Розстріляне відродження.

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	<i>Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.</i>		
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		<u>Письмова робота</u> 1.3 якою метою здійснювалися репресії проти української інтелектуальної еліти в 1920-1930-х роках комуністичним режимом? (Савіцька) 2.Порівняйте методи антирелігійної агітації влади у 1917 та 1921 роках. (Матковська) <u>Усна відповідь</u> 1.Яку мету, на вашу думку, мала кампанія із закриття храмів і зняття церковних дзвонів та як до цього заохочували людей? (Кузишин) 2.Які наслідки мала ідеологізація суспільного життя та міфологізація світоглядом застосовані комуністичною владою? (Ребрик) <u>Дошка</u> Вправа «Встанови послідовність»: (Стефанишин) 1.Проведення мітингу на швейній фабриці «Індпошив». 2.Лист секретаря ЦКП(б)У Мануїльського про Українську автокефальну церкву. 3.Засудження всіх неокласиків у змові, спробі відторгнення України від СРСР. Вправа «Третій зайвий» (Ярич) 1.Мітинг на швейній фабриці «Індпошив», Справа СВУ, Справа «військово-фашистського заклоту». 2.Репресії, ідеологізація, лібералізація.	<i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Логічна</i> <i>Логічна</i> <i>Логічна</i> <i>Хронологічна</i> <i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i>

3 хв	III. Мотиваційний Етап	 Залишилось вивчити питання "Культурна революція".	Однак, пригадайте, що воно записано в лапках - отже розуміється в дещо переносному значенні. Робота із визначенням: <i>Культурна революція</i> Проблемне питання, яке потрібно вирішити протягом уроку: «<i>Чи можна вважати Миколу Хвильового одним із ключових діячів українського літературного ренесансу, і які аргументи підтверджують цю точку зору?</i>»	<i>Аксіологічна</i> <i>Інформаційн а Аксіологічна</i>
2 хв	IV. Актуалізаційний Етап		1. Яку епоху ми зараз вивчаємо? (<i>Рильчук</i>) 2. Які характерні риси цієї епохи? (<i>Вербовська</i>)	<i>Хронологічна</i> <i>Логічна</i>
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	Особливості розвитку культури в 30-ті рр.: • жорсткий контроль із боку держави; • ідеологізація всіх сфер культурного життя; • чітка визначеність форм, стилів, жанрів, смаків; • підпорядкованість смаку вождя та його оточення; • основна мета: показати велич, «вічність» режиму та зміцнити культ вождя; • репресії проти тих, хто своєю творчістю йшов урозріз із режимом. 1. Літературна дискусія 1925-1927 років. 1920-ті рр. період національного відродження для української літератури. / <i>інформаційна, хронологічна</i> Характерні риси: виникнення центрів літературної творчості, створення об'єднань, гуртків, студій у яких митці експериментували з формою, намагаючись прищепити світові мистецькі досягнення на	Метод «Мозковий штурм» Як українізація вплинула на розвиток літературного процесу і змінила спосіб вираження та тематику творів? (<i>Заяць</i>) Якими були основні цілі та завдання українських митців у цей період? (<i>Годованець</i>)	<i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i>

	національному ґрунті. / <i>інформаційна</i> Створення групи неокласиків в Києві, до якої ввійшли представники різних літературних стилів: О. Бурггардт (Юрій Клен), М. Драй-Хмара, М. Рильський. /<i>інформаційна, просторова</i> Неокласики - умовна назва творчої співдружності таких поетів, як Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара і тд. Неокласики не визнавали низькопробної революційно-масової літератури, створеної для потреб моменту. Літературним центром була тодішня столиця УСРР - Харків. Тут сформувалися спілка селянських письменників «Плуг», літературна організація пролетарських письменників «Гарт». 2. Діяльність Миколи Хвильового та його літературно-мистецька діяльність. Розповідь вчителя супроводжується з розробленою інтелект-картою 3. Вплив сталінського тоталітаризму на творчість і долю	Запишіть термін «неокласики» в зошит. Які основні відмінності були між неокласиками та революційно-масовою літературою того часу? (Попович) Які літературні стилі представляли ці письменники і які їхній вплив на українську літературу? (Боданський) Створити порівняльну таблицю діяльності організації «Плуг» та «Гарт» <table><tr><th>Критерій порівняння</th><th>Літературна організація "Плуг"</th><th>Літературна організація "Гарт"</th></tr><tr><td>Період діяльності</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Мета і завдання</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Основні учасники</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ідеологічна спрямованість</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Організаційна структура</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Основні твори</td><td></td><td></td></tr></table> Які праці письменника Вам відомі? Вправа «Мікрофон» Які були основні ідеї заклику "Геть від Москви!" М. Хвильового? (Шупенюк) Якими шляхами розвитку української літератури цікавилися учасники дискусії в 1925 році? (Кушнірюк) Яку спрямованість мали праці Миколи Хвильового?	Критерій порівняння	Літературна організація "Плуг"	Літературна організація "Гарт"	Період діяльності			Мета і завдання			Основні учасники			Ідеологічна спрямованість			Організаційна структура			Основні твори			<i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Інформаційна, хронологічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Логічна</i> <i>Логічна</i>
Критерій порівняння	Літературна організація "Плуг"	Літературна організація "Гарт"																						
Період діяльності																								
Мета і завдання																								
Основні учасники																								
Ідеологічна спрямованість																								
Організаційна структура																								
Основні твори																								

		письменників. Розстріляне відродження. 1930-ті рр. пройшли під знаком жорстокого переслідування діячів національної культури. Їх незмінно зараховували до складу сфабрикованих органами ДПУ «контрреволюційних націоналістичних організацій». /інформаційна, хронологічна Після прийняття у квітні 1932 р. постанови ЦК ВКП(б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» були ліквідовані літературно-художні об'єднання і створено єдину Спілку радянських письменників України 1934 р. Відтоді літературний процес цілком підпадав під контроль партійних чиновників. До тих, хто не міг чи не бажав пристосовуватися, було вжито репресії. /інформаційна, хронологічна 1933 р. були репресовані О. Слісаренко, О. Досвітній, Остап Вишня. Наступного року розстріляли Г. Косинку, Д. Фальківського, О. Близька, К. Буревого. / хронологічна, інформаційна 1935 року потрапив за ґрати й загинув у таборах ГУЛАГу М. Зеров. У 1937 р. розстріляли М. Семенка. / хронологічна, інформаційна 1933 р., розпочалася хвиля переслідувань українських письменників. Був арештований член більшовицької партії М. Яловий. М. Хвильовий, його особистий друг, покінчив життя самогубством, залишивши передсмертного листа, в якому писав: «Арешт Ялового переконав мене, що починається переслідування українських письменників. Кров'ю своєю можу засвідчити, що Яловий ні в чому не винен...	Робота із терміном «соціалістичний реалізм» Які наслідки цих репресій мали для розвитку української літератури і мистецтва на тривалий період? (Яновська) Як ви думаєте, занепад української національної культури відбувся внаслідок фізичного винищення інтелектуального потенціалу «Розстріляне відродження»? (Гулейчук) Яким чином самогубство Миколи Хвильового відобразило трагічну ситуацію в українській літературі 1930-х років? (Похила) Як ви оцінюєте вплив Миколи Хвильового на подальший розвиток української літератури після його смерті? (Боринець)	Логічна Логічна Аксіологічна Логічна Логічна
		Робота з джерелом:		

		часу. Він виступав за відкрите висловлювання власних поглядів та захист автономії мистецтва. Хвильовий прагнув розкрити нові форми літературного вираження та відтворення реальності, що стало чинником його визнання та сприяло розвитку модернізму в українській літературі. / інформаційна "Розстріляне відродження" стало суворим періодом для української літератури. Письменники, які не вписувалися в рамки офіційної ідеології та не підпорядковувалися сталінському режимові, стали об'єктом репресій. Багато з них було арештовано, засуджено або навіть розстріляно. Ця подія мала великий вплив на творчість і долю письменників, а також на сам літературний процес. / інформаційна																																
1 хв	VIII. Домашнє Завдання		Опрацювати параграф 26. Скласти інтелект карту «Особливість літературного процесу 1920-1930-х р.». Заповнити порівняльну таблицю Микола Хвильовий – Олесь Гончар <table><tr><th>Аспекти порівняння</th><th>Микола Хвильовий</th><th>Олесь Гончар</th></tr><tr><td>Біографічні дані</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Позадження</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Характер</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Різноміт здібності</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Творча спрямованість</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Вплив на літературу</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Державна діяльність</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Послідовність в діях</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Оцінка сучасниками та нащадками</td><td></td><td></td></tr></table>	Аспекти порівняння	Микола Хвильовий	Олесь Гончар	Біографічні дані			Позадження			Характер			Різноміт здібності			Творча спрямованість			Вплив на літературу			Державна діяльність			Послідовність в діях			Оцінка сучасниками та нащадками			
Аспекти порівняння	Микола Хвильовий	Олесь Гончар																																
Біографічні дані																																		
Позадження																																		
Характер																																		
Різноміт здібності																																		
Творча спрямованість																																		
Вплив на літературу																																		
Державна діяльність																																		
Послідовність в діях																																		
Оцінка сучасниками та нащадками																																		